

344:05

ИСКРА

Писма са села

ТРЕЋЕ ПИСМО

Драги Пријатељу,

И поред најбоље моје воље, ја сам с овим писмом задоцнио. У животу много што-шта зависи од човека, али опет не зависи све. Кад ти здравље није као што треба, онда не помаже ни добра воља. А ја ти, Бога ми, са здрављем нисам баш како би требало.

Али, мислимо то. Ја ово поменух узгред колико да се оправдам пред тобом и образложим ћутање. А сад да наставим своја писма.

Овог пролећа писмо тако срећни у времену. Дан-два лепо, па киша. А кад киша падне онда тако заладни као да је град пао. Кад већ ниси ратар — као што ја нисам — и не мораш на пиве, онда је најзгодније сести крај прозора и гледати у натмурено, сиво небо, што је скоро на земљу пало, и оне нежне, бледуњаво-зелене листиће, што се тек развили на дрвећу, како жалостивно трепере; изгледају као сирочад којој је мајка умрла. И све што погледаш сневесељава те. Видиш живот, али то није живот што буја и напредује, то је живот што вегетира. Као кад уђеш у сиротињску избу и затечеш чопор дечице, плавих коса и сјајних очију, али те запрепасте она мршава и бледа лица на која је патња већ почела свој жиг ударати. Спонадно те нека сета, књига ти испада из руку, цигара се гаси а руке клоњавају у крило.

Зло да нема човек чиме да се разговори! Ја сам данас био срећне руке.

Недеља је. Кроз јутарњу свежину разлеже се звук звона свечано. А ти звуци некако чудно одјекују сада у мојој души. Или је то с тога што сам сад на низбрдици живота, јер сам свакојачко претурнио половину, или што патње и муке, што их преко главе претурих, разбише све младињске идеале и сломише ону снажну енергију,

којом ме младост беше наоружала, тек ја ти се опет враћам, управо вратио сам се, детињским идеалима правде и истине. Зато сада радо слушам звона и душом полећем за оним звуцима.

Отац беше отишао у цркву. Умијем се, обучем и одем на каву. Сем укућана затечем у кухињи и једног детка од својих 7—8 година. Сасвим мирно и спокојно стајао је он уз огњиште држећи некакав окрзан бич у рукама. Око њега се мувају, дохватају ствари преко његове главе, он ни бриге, као да никоме није на сметњи, стоји, гледа и пљуцка. Црна коса, очи, обрве, лице припурасто а зуби бели — Циганче! Само некако чудноват поглед оних црних, сјајних очију. Ту се огледао такав мир и тако спокојство да ме је просто изненадило. И место

да одем у триезарију, ја заседох у кујни и стадох га посматрати. Њега то није бунило и он је мене гледао.

— Чиј си ти, мали? — упитах га.

Он слеже раменима.

— Како? Зар не знаш чиј си?!

— Та чиј ћу бити? — бабни.

— Које бабе?

— Баба-Марте.

— Које баба-Марте?

— Баба-Марте, Циганке.

Зар ти њу не знаш?

— Не знам.

— Е онда, како ћу да ти кажем....

— Је ли ти то мајка?

— Није.

— А имаш ли мајку?

— Немам ни оца ни мајке....

Мати ми објасни да је још нејак остао сироче па их није ни запамтио. Онда га узела баба себи.

— Па шта радиш?

— Водим бабу.

— Куд је водиш?

— По свету. Водим је те просимо.

— Зар је она слена?

— Није баш сасвим, али не види; оматорила па не види.

ХЕРМАН СУДЕРМАН, НЕМАЧКИ КЊИЖЕВНИК

— Зар баш *оматорила*? — упита га моја мајка. Зар се тако баби каже? *Оматори* коњ и крава, и марвинче, а човек *остари*!

— Па јест, *остарила* је.

— Ако још који пут тако рекнеш, отераћу те! — рече моја мати строго, исто онако како је некад и мени говорила у сличним приликама.

— Па сад проси?

— Проси.

— А ти је водиш?

— Водим.

— Па где ти је баба?

— Ево је на колима.

— Зар имате кола?

— Имамо двоколице, ја сам докочијашно — рече и показа ми бич.

У тај мах уђе момак посећи пармак дрва, па како је он стајао баш уз огњиште, рече му:

— Склони-де се, Циганине.

— Баш си Циганин! — рече дечко склањајући се.

— Немој-де да ти привежем шамар, па ће ти невати уво три дана! — рече момак спуштајући дрва.

— Де ако смеш!

— Е?!

— Остави се ти мене, јер ако те опшнем овим бичем!... рече он и заману.

— Охо!... па ти чшав јунак, море! — рекох ја.

— Погао је до зла Бога! добади момак

— Ти си поган!

Моја се мати умеша. Она није могла допустити толику галаму и таке речи:

— Зар у цркви служба, а ви тако? Или се лепо греј и ако ћеш што јести да ти дам те једи, или...

— Па што ме дира?

— Ко те дира? — упита момак.

— Ти ме дираш! Шта је ако сам Циганин! Бог ми је дао!

Ја се умешах у препирку и прекидох је, јер наставих започети разговор с њим.

— Како је име теби?

— Иван.

— Па је ли, Иване, ти тако! Дошао овде да се грејеш, а стару бабу оставио тамо пред црквом?

— Није њој зима. Ево је на колима, а ја сам је покрио пољавом.

— Опет може озепасти.

— Па шта ћу јој ја?

— А ако умре?

— Она вели: ако Бог тако хоће, онда тако и нека буде.

— А куд ћеш ти онда?

Он опет слеже раменима.

— Немаш више никога?

— Никога.

— Што те није дала на какав занат?

— А ко би онда њу водио?

— Знам, знам, али ако она поживи три четири године још, онда ћеш ти бити велики за занат; неће те нико примити.

— Ја ћу копати!

— Ти ћеш красти! — рече му момак.

— То ћеш ти, ја већу!

— Зар ниси никад ништа украо?

— Јесам.

— Е?

— Јесам једанпут једно пиле на ме убише тукући.

— Је ли знала баба да си украо пиле?

— Није; али је дознала кад су ме тукли.

— Па шта ти вели? Је ли те грдила?

— Није. Вели: ако хоћеш да те опет туку, а ти опет иди па укради!

— А просите ли сваки дан?

— Не просимо. Тако празником или свечаником.

— А кад не просите чим се онда храните?

— Ја одем у комшилук, послушам мало жене, нацепам дрва, накупим иверја, плевим по што-год у градиници па ми даду ручка — и за ме и за бабу.

— А ниси више крао?

— Нисам.

Мене позваше да доручкујем. Ја позвах и њега у трпезарију па га понудих да седне. Али он не хте сести. Онако с ногу узео неколико залогја хлеба и меса, и јео је не похлупно него слатко. Кад поједе оно што му бејаш извадио, он се прекрсти.

— Зар нећеш још?

— Хвала, већу.

— Ево ово још.

— Могу понети баби, а мени је доста.

Ја одвојих мало печења, завих у чисту хартију и дадох му.

— Подај му сад и једну цигару! — довикну ми момак.

— Зар ти пушиш?

— Пушим.

— Е, то те квари!

— Шта је теби нахудило? упита ме гледајући ми право у очи.

Разуме се да се нисам објашњавао, него му дадох и дувана, а он одвоји један део за бабу, па зави у парче хартије и метну у свој јанџик, а из јанџика извади црну дулицу с кратким камишом, напуни је, оде огњишту узео жинку и распали.

— Е сад да ти још нешто дам, Иване,

Он ме погледа.

Ја се маших у џеп и извадих грош. Он узео новац, загледа га, спусти у јанџик, бркну руком по њему и извади 15 пара динарских кусура те ми пружи.

— На — вели.

— Шта?

— Кусур.

— Задржи то све.

— Све!? — пита он зачуђено.

— Шта си се забленуо, зевзече! — довикну му момак — капу с главе, па — у руку!

— Жив био! Жив био! Не треба!

У тај мах зазвони на „Достојно.“ Сви се у кући стадоше крстити, па се и он прекрсти.

— Е сад, збогом! — рече ми.

— Зар идеш?

— Идем, сад ће се служба свршити.

Пошто се поздрави са мном изиђе у кујну, приђе мојој мајци и упита је:

— Ко је овај господин?

— Мој син — рече мајка.

— Е да ти је жив и здрав, ваљан неки човечић

Немаш појма колико ме је то насмејало. Вазда сам расположен и весео рад овог благослова. Одмах сам се решио да ти то у овом писму јавим. Како сам забележио тачно је. Још ми у ушима звони његово мало промукао глас и осећам се врло добро.

И теби то исто жели

твој Јанко.

БЕШ-ЧИНАР

— ИЗ МАЋЕДОНСКИХ ЕЛЕГИЈА —

Кад јужно, велико сунце баца последњи поглед на уморну земљу и нестаје у сопственом мору за далеким хоризонтом, ја гледам тужни приказ његовог пада из густих леја мрачнога Беш-Чинара, у мирису од липе и сенци од јавора, маслинке и кипариса. Турци, уживајући у овој победи мрака над виделом, поздрављају је пуцњавом с

МОНАСТИР РАДОВАШНИЦА. Сликао проф. В. Тителбах.

ПАСТИРУ!

Пастире млади, кад ти, покрај стада,
На путу светли месечина тија,
Ќажи ми: што ти свиралица верна
Жалосне звуке кроз сумрак извија?

„Незнани странче, врх сеоца мога
„Видиш ли звоник, што нам гробљем влада?
„Ту смрт целива једну хумку малу,
„Ту ми је извор страдања и јада...“

Пастире млади, кад ти, зором раном,
Још стадо бело уз колибу снови,
Ќажи ми: што се с твоје вруле мале
Спокојно миље и радост разлива?

„Незнани странче, у колиби худој
„У топлој куту қолевка имаде —
„Ту ми се моје сиротанче смеши,
„Ту ми је извор утехе и наде...“

акропола. Тада ноћне, тајанствене силе заузимају своја седишта. Олимп последњи пут затрепери пурпурном бојом; брда и палате изгубе златне дијадеме; живи створови осећају умор и грабе кућама. Ноћ их очарава и успављује својим црним очима, а чаробним власима покрије дневне, видљиве ствари. Она, источна царица, ужива у тајанствености и нејасности својих покрета. Као несрећна жена, она воли тишину и повученост, и радо даје склоништа срећним срцима и несрећним душама. Блага јој власт допире свуда. Море се прене; његово убрзано дицање саопштава се целом површином, и вали, најпре одмерени и мирни, јуре из далека да се дотакну обале и на њој издахну; њихова страсна игра почиње, и њихов шум и плусак постају један од снажних тонова ноћнег акорда. Над нама, звезде се почињу указивати; лагано и грациозно, трећући као срамежљиве моме топлога југа, оне заузимају своја вечита седишта у амфитеатру неба. При томе блесну живљим сјајем и тиме привуку пажњу као госпе у ложама када се, немарно збацивши лаки огртач, дотакну пред огледалом дефинитивне тоалете чији ће драгоцен украси целе ноћи обасјавати приказ који гледају

и који их гледа. У том и месец, који се дотле прикрива међ белим облацима иза којих, понекад, провирује као була испод фереце, почне шетати свој поглед пуи сањалачке чежње која се огледа по стварима сребрнасте боје. Љубавници мисле да их овај бледи поглед месечев чини невидљивима: они шапућу речи љубави и изливају своја срца без обзира на пролазнике; не помишљају да их шапат пољупца може одати... Нека их на миру! нека срећна срца пливају у поверљивости љубави; она бар неће имати доколице да гледају поћња дутања несрећних душа...

На висини дрвећа чује се лаки немир: то је лишће почело свој жамор... Из дневне учмалости њега су тргли несташни лаори, које је Зефир, пројурив на својим бојанским колима, пустио да својим загрљајима освеже уморне цветове. Зелена се природа прене и почиње тајанствене звуке неразумљиве живим створима. Цвеће задише невиношћу и љубављу чији аромат опија ствари. Оно се видљиво отвара да прими пољупце росе која пада на његова слатка устаца. У заклону од мрака, стидљива маслинка прима љубавне изјаве које јој кипарис чини. Озбиљни платан гледа призор; али дафна, јадна дафна*) вене у самоћи: она залуд чека да се обавије око поносног чела заслужног јунака; у овој земљи ропства нема створова достојних њеног загрљаја... Цео дан немирне, тичице почивају сада мирно невидљиве међ лишћем, уживајући у тајанственом концерту неосетљивих стихија. А несташни лаори, љупки и нежни, трче по ноћним зрацима ударајући лаким крилом по невидљивим жицама ноћне лире, и у брзом лету пројуре кроз коло милијарде бисерних капица које се, ваге, купају у провидним млазевима чаробних шадрана... Душа би вечито трајала ове слатке часе поверења и склада. Немиру који је тишти годи невиност ове игре. Општи вај и понижење налазе у њој одјека који поверава самоћи, далеко од очајног немара и лажног скептицизма људи. Њен бол, међ овим светом, испарава се и меша с капицама росе којима плачу листови жалосне врбе. Али вај! несташна Зора, изгубивши стрљење и радознала да види шта Ноћ ради у мраку, помоли прве ружичне зраке свога завидљивог погледа, пробуди људе и њихов покрет и жагор поремете и угуше хармонију ноћну. Ноћ, источна царица, склањајући лице од њихових погледа, прикупи своје чаробне власи и невидљиво ишчезне остављајући да је месец дуго прати очима сухим и жалосним. Њене дворкиње звезде, поћу за њом. Тада и ја, уморан и загушен, без речи и суза, изађем из шуме и поћем дома.

Садун.

ГРИГ. ХАЦИ-ТАШКОВИЋ.

ЦРТИЦЕ И АНЕГДОТЕ

ИЗ ЖИВОТА ЗНАМЕНИТИХ ЉУДИ У СРПСКОГА НАРОДА

Пошто је уредништво „Н. Искре“ отворило горе поменућу рубрику, то јој прилажем и ја два врло интересна, оригинална писма: једно Кнеза Милоша Великога, а друго Димитрија Давидовића, срп. књижевника, до којих сам случајно дошао. Оба су писма писана на немачком језику, и добротом власника, доносим их у преводу.

*) Дафна значи ловорика.

Кнез Милош Велики.

Писмо је писано 16. јануара 1832 г. пруском генерал-штабном капетану, барону Оту од Пирха. На првој страни, у левом углу, горе, стоји број 2586 а испод њега: de anno 831. Одмах под тим је и државни жиг са српском круном.

Превод немачког текста гласи:

Благородни господине бароне!

Како ми већ само издање¹⁾ Вашег путовања по Србији, господине бароне! као и тој књизи указује част, какву ми још није указао ни један од наших, а камо ли туђих књижевника, то ми је морало Ваше драго писмо од 7. октобра прошле год. пружити још веће задовољство, јер ме је уверило, да, и ако удаљени, још увек мислите лепо о мени и Србији, и да желите да отклоните болест, која је половину Јевропе стала толико жртаца, те сте били тако добри и послали сте ми, на наш спас, још за времена ону упутну књигу.

Сматрам за најсветију дужност, да Вам господине бароне! искрено захвалим за ту послату књигу у име целе Србије, и да Вас уверим да ће Вам се име у Србији хвалити, и да ћете бити примљени, кад будете још једном доћи хтели, не више као странац, него као у Својој отаџбини, у којој уживате грађанско право међу пријатељима; отвореним рукама примиће Србија човека, који јој је указао толико части, а и дан дањи не пропушта, да не учествује у њеној срећи и напретку.

Колера је посетила и Србију, али на срећу за кратко, те нисам изгубио више од педесетак Срба. Одмах по пријему Вашег писма, наредио сам да се преведе она приложена књига од *Др. Гумиерта*, и да се његова метода примени у целој Србији, која је дејствовала добро, те нас онај „бич човечанства“ није много закачио.

Још раније сам Вам преко Беча јавио о пријему те књиге; због одсуства Давидовићева, који је летос морао још једанпут да путује за Цариград, одакле се тек скоро вратио, нисам Вам могао писати ништа опширније. Али што је раније занемарено, сад ће се поправити и допунити.

Пошто Вас наша судбина толико занима, част ми је јавити Вам, да сам у новембру прошле год. био врло срећан, те сам добио од свога цара и господара наследну диплому кнежевскога достојанства у Србији, а уједно сам је и једним султанским хатишерифом у 20 тачака осигурана и српска народност; последње тачке говоре о предавању управе турских имања Србима, о раздељењу Турака на градске гарнизоне, и на посетку о предавању граница српскога среза (окружја), који је 1813 г. био одузет од Срба, а сада су то руски и турски комесари одредили и означили на једној карти; све је то до сада било толико одуговлачено и одгађано.

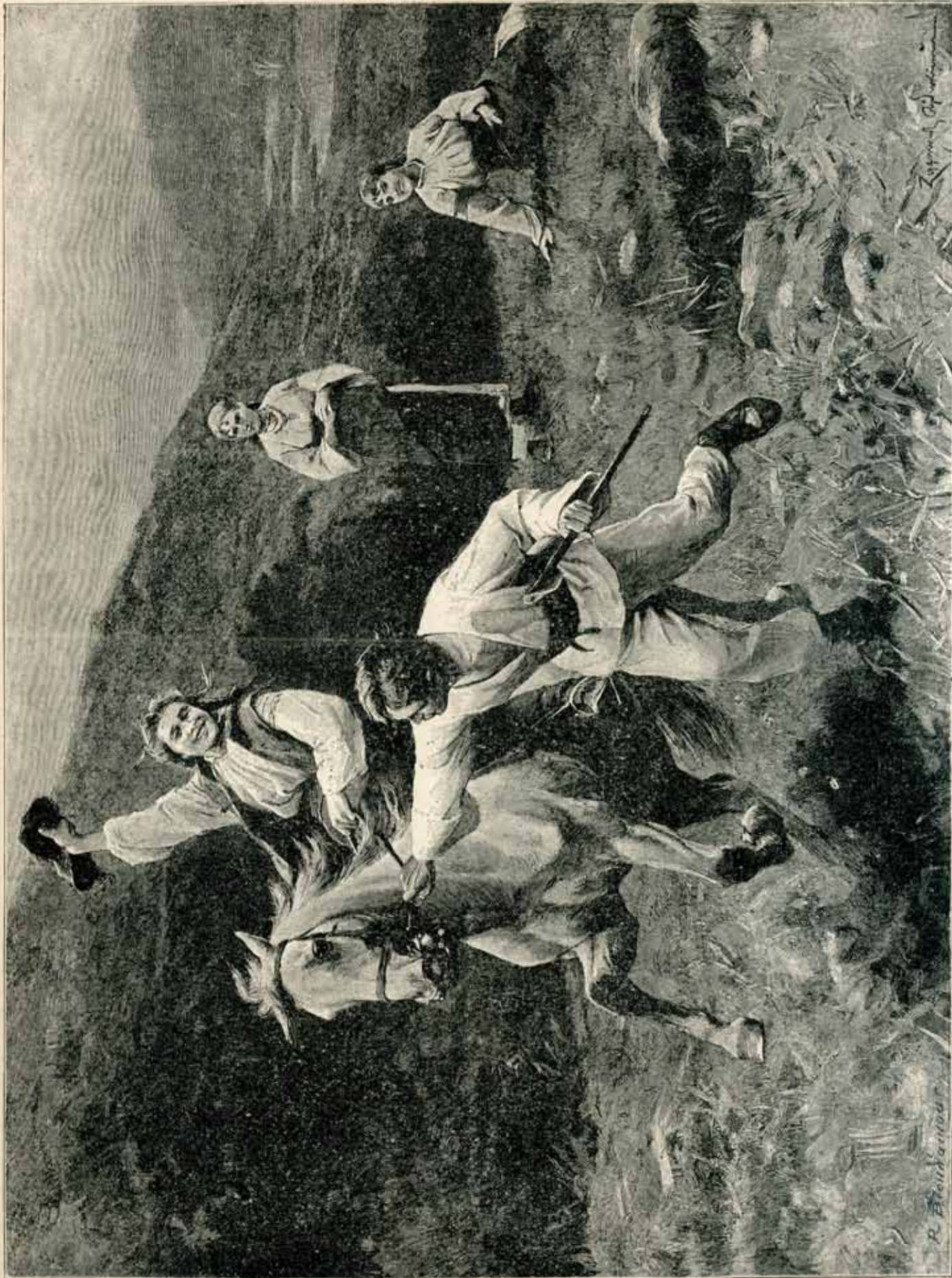
Моја Вас, господ. бароне, цела породица, која је у осталом здрава, поштује као и Вашу сву породицу, која се може поносити што има такога човека, као што сте Ви.

С моје стране, молим Вас да верујете у моје поштовање и оданост

Крагујевац
16/23 јан. 1832.

Ваш
Милош Обреновић,
кнез Србије.

¹⁾ *Reise in Serbien, im Spätherbst 1829, von Otto v. Pirsch. H. Th. Berlin 1830.*

МЛАДОСТ. Сашко Жигуца Ајдуковић

Писмо је писано на великом табаку и захвата три стране; последњи редови су писани другом руком, и по рукопису изгледа да их је писао Давидовић. — На куверту су опет српски државни жиг и број укњижења; адреса је: Краљевско пруском генерал-штабном капетану, барону Оту од Пириха, у Берлину. Више адресе је исписано истом руком: од српскога кнеза Милоша Обреновића.

Димитрије Давидовић.

И ово је друго писмо писано истоме барону, а садржина му је ова:

1832. Крагујевац, 15/27 јануара.

Господине од Пириха!

Са задовољством користим се овом приликом, драги пријатељу, да Вам пошљем неколико редака, и да Вас уверим да наша срца нису још охладнела према Вама. Почевши од господара и његове породице па све до — (две речи, које су исписане неразумљивим знацима), мене и мојих другова, све Вас то само у хвали спомиње; не прође готово ни један дан, а да Ви не будете споменути. Ваше „Путовање по Србији“, стекло Вам је славе и чести не само овде, но и у осталом српском свету, те Вас моји Срби, ако Вам то у опште годи, сматрају после тог Вашег издања као одсутног сународника. Ја, с моје стране, као српски књижевник, могу само пожелети успеха Вашем издању, издању таког човека, чије се познавање правога стања и околности Србије, може заиста само похвалити, и чија је искреност према нашој народности, заиста велика и права. Примите, пријатељу, с моје стране најтоплију захвалност за оно издање, а уједно и захвалност целог српског књижевничког света.

Ја сам Вам био већ два пута у Цариграду; али први пут сам био срећнији са својим посланством, када сам доста допринео кнежевској наследној дипломи и хатишерифу о признању српске народности; други пут сам успео само у толико, што је се приближило остварењу онога чланка у хатишерифу, који говори о предавању управе над турским имањима Србима, и о урачувању Турака у градске гарнизоне. То вам јављам с тога, што сам уверен, да Вас се тиче и моја судбина.

Моји су, хвала Богу, сви здрави, а и моја се болест много побољшала од она два пута за Цариград. Моја Вас породица, као и моја синовица г-ђа Јелена из Крагујевачког Конака, заједно са Dr. Стејићем поздрављају најсрдачније. Мени служи пак за највећу част, што сам се с Вама познао, и што могу да изменим по коју реч с Вама, и молим Вас да ми допустите да се потпишем

Ваш поштовалац
Димитрије Давидовић,
секретар кнеза Србије.

Писмо износи на великога табака који је савијен на пола, а исписане су му три стране. На последњој је страни ударен српски жиг. Куверта нема.

Оба су писма читко писана, леним немачким језиком, и готицом.

Берлин.

Вел. С. Јанковић.

Кнез Милош Велики

Адам Ђон, трговац из Призрена, приповедао је г. Тодору Станковићу, начелнику округа нишког, док је био конзул у Турској ово:

Био сам ношао послем у Србију. Са мном пође и један Арнаутин, који је имао брата војника у Београду, да се види с братом.

Кад смо на Рашкој прешли у Србију, легне онај Арнаутин под једно дрво да спава, а своје пиштоље метне под главу. Док је спавао, прикраде се неко и украде му пиштоље.

Арнаутина би врло жао пиштоља, али не знаваше шта да чини. Неки, којима се потужи, наговоре га да сврати у Крагујевац и да се пожали Кнезу Милошу, што он и учини. Кнез Милош га лепо саслуша и испита, кад се мисли вратити натраг. Кад Арнаутин каза дан повратка, рече му Кнез: Е иди у здрављу, па кад се вратиш, наћи ћеш своје пиштоље овде где си спавао.

Арнаутин тако и уради.

Враћали смо се заједно, прича даље Адем Ђон; кад дођосмо до оног дрвета, а оно на њему висе обешен човек, а под дрветом леже Арнаутинови пиштољи.

Зачудисмо се толикоме реду у Србији и рекосмо: и право је да ова земља има напретка!

Алексинач, 17/VIII. 1899.

Забележио ТИХ. Р. Ђ.

Кнез Иван Тривунац.

Почетком 1830. г. беше већ решено питање о проширењу Србије. Али при свем том, Турци седеше и даље у Крушевцу, Алексици, Ражњу, Параћину и осталим местима која валаше да се присаједине Србији. Везир београдски Хусени-паша оклеваше са испуњењем одредаба хатишерифа о предаји ових крајева.

Најзад, кад се досади чекати присаједињење, по поруци Кнеза Милоша, замисли народнодаћи устанак и избере себи старешине које Кнез Милош и одобри писмом из Крагујевца од 8. децембра 1832. год. № 3394.

У срезу алексиначком беху изабрати и потврђени од Кнеза Милоша ови људи: У суд: Манојло Гокић из Алексица и Иван Тривунац*) из Суботинца, а у вилаету: Милојко Њвковић из Бована.

Ови су људи од тада непрестано били у вези са Кнезом Милошем за све ствари онога краја док се коначно не присаједини Србији. Како се о њима слабо што зна, бележим овде што сазнадох о Кнезу Ивану Тривунцу, остављајући Манојла и Милојка док и о њима што разберем.

Иван Тривунац је други син син Живка Тривунца из села Суботинца, који је сем њега имао још синове: Јована (Јоцу), Стојана и Стевана.

Још у ратовима око Делиграда, у првome устанку, одликовао се Иван Тривунац, па га је због тога доцније, кад на њега паде народни избор, као већ опробана човека препоручио кнезу Милошу Сава, архимандрит Светоромански, који је тада био писар у Кнеза Милоша.

Кад се 1833. г. ови крајеви коначно присајединише Србији, Иван постаде са Голубом из Јошанице члан суда најпре у Ражњу, па у Бањи па у Алексици, онако како се суд селио из места у место.

Као судија имао је Иван плате 500 гроша годишње и по једнога радника из сваке куће онога среза подручног му округа, који му се одреди. Доцније је Кнез Милош укинуо узимање радника а повисио је плате.

*) У поменутом писму Кнеза Милоша стоји погрешно Јован Тривунац (Кнез. Србија од М. Ђ. Милићевића стр. 728.)

У Алексинцу је кнез Иван дао оставку на службу, због овог случаја:

Остане једне године, о Божићу, кнез Иван у суду као дежурни судија. Писар његов, неки Туцаковић, из прека, прочита му једно писмо, у коме је бајаги била наредба, којом Кнез Милош тражи 500 дуката од суда. Да би се новац што пре предао суду, Туцаковић предложи, а кнез Иван усвоји, да га сам Туцаковић однесе. — Сутра дан дође кнез Голуб у суд и кад му кнез Иван исприча за наредбу у повцу, Голуб се одмах досети да је Туцаковић учинио превару. Иван тада седне на коња на за Туцаковићем. У Београду га стигне, узме му повце и преда власти, па отидне Кнезу Милошу да га о свему извести. — Кнез Милош се наљути на Иванову лакоумност, изгрди га и отера у Алексинац, запретивши му да ће га обесити, ако још једном тако што учини.

Чим кнез Иван дође у Алексинац, пошаље молбу за разрешење од службе навевши за узрок женину смрт и ситну децу, коју му ваља гледати. Кнез Милош га раз-

ИЗВОР

—*—

Свакога јутра у рану зору,
Идем лагано свежем извору.
Гледам околу свуд цвеће мири,
Трава се мека у венац свија,
А жбун улисто и гране шири,
И вежир пируши и харлија,
Ледено врело као и стена,
А дно кристално светли и сија.
У њему није шкољка скривена,
Ни ружни корал круницу нија —
Него напитак студен и лепи,
Да те оснажи, да те окрепи!

СОКОЉАНИН

СРПСКА ВИША ДЕВОЈАЧКА ШКОЛА У СОЛУНУ

решити али му одреди пензију од 2 дуката месечно. Иван одмах за тим отидне у своје село Суботинце где је живео све до смрти 1856. год.

(Све ове податке казао ми је Иванов син пок. Милија Тривунац, трговац из Алексинца и некадашњи посланик на Светоандрејској Скупштини.)

У суботиначком гробљу видео сам на гробу Кнеза Ивана врло прост камени крст са овим натписом: 1856, здѣ покой раба божи Ивана.

Алексинац.

ТИХ. Р. Ђ.

НАШ НАРОДНИ ПОНОС

У нашем младом београдском друштву, које пружа тако обилат материјал кроничару, има појава, има новина, које и најоштријег Србина, неког још од оне наше старе гарде, Србина свег и свуда, могу врло пријатно да потресу. Има појава које благо годе нашем народном осећају, и из којих се могу само повољни резултати да изводе.

Није нам намера да те појаве овде редом излажемо њих је велики број и у нашем јавном а и у нашем приватном животу. Али исто тако има немилх појава, и једну од тих, коју смо, како се нама чини, запазили у нашем друштву, хоћемо да у овој краткој кроници изнесемо широј оцени.

Свима нам је добро познато, колико је и од наше стране, а нарочито од стране туђинаца, пало лених и одушевљених речи, кад је био говор о нашем народу и нашој српској раси. Што смо ми сами о себи лепо говорили, није никакво чудо: то је обична појава која се дешава код свих народа у накрет света; али кад какав туђи велики историчар, велики песник, велики државник, велики научар, проучавајући нас нађе, да смо ми Срби, као мало која раса, обдарени ретким особинама, то, то је већ заслужно свачије пажње, а на првом месту наше.

Тако и. пр. они веле, да се нашој народној поезији, тој души народне душе, може да равна једино грчка, класичка Омброва појезија; да нам је језик, то најсигурније мерило памети и душе појединих народа, по облику своме један од најсавршенијих, а по лепоти, музичности, међ словенским језицима оно што је међ романским италијански. (Германски се језици не спомињу, што у погледу музичности немају никаквих лепота). Даље наводе како и у нашој старој а нарочито нашој новијој историји, има момената, каквих је ретко и у историјама, много већих народа по што је наш.

Кад се све то доведе у везу са леним поднебљем и земљама српским, које су доприносиле тим духовним особинама наше расе, ми би Срби имали и сувише основа да се поносимо и самим тим што смо Срби. Међутим, чудна ствар, изгледа, да је у нама тог поноса све мање и, да не да Бог, да ће једног дана тај понос бити само у причама. У ствари пак тај народни понос и љубав и поштовање народних предања и прошлости језгро су, из којег је никла слободна Краљевина Србија.

Ко се данас код нас у Србији одушевљава тим одликама наше расе. И што је главно: колико ја њих, наших школованих људи, који би у датим приликама охоло подигли главу и рекли: ја сам Србин, и то ми је име слање од свега; син сам једног јуначког племенитог народа, за чије родољубље и јунаштво и најчувенији спови у светској поезији само су бледе слике.

Ми ово нарочито питамо за наше школоване, виђе није људе. У маси ће јамачно бити доста таквих, само, маса је маса; она тек иде да постане појединац, а историју свакога народа није стварала маса његова, већ појединци његови.

Да смо ми народ који се преживео, још би се та појава могла разумети; али ми смо, тако рећи, тек од јуче настали да живимо животом својим.

И кад стоји то, да смо ми млад народ; да се ни један народ без свог народног поноса не може замислити; да се ми, као ретко који народ, имамо чиме поносити, — где је онда код нас тај народни понос, који би се, у сваком нашем племенитом послу и предузећу, требало да испољава!?

А где народног поноса нема, тешко је и народним идеалима да се развијају.

Ми се можда варамо, али се тако нама чини, и ми с болзом у души констатујемо, да је у погледу неких великих народних идеала, ово доба што га живимо, једно од најслабијих у овоме веку, и то данас, кад је у читавом свету питање народности истакнутије више но икада.

Ето на пример: где, у каквоме то послу, испољава данашња наша школована омладина своје патриотске осећаје? На који то начин испољава она данас своје брат-

ство осталој српској омладини ван ово мало граница Краљевине Србије? А из њене средине и најмањи знак саучешћа и љубави био би прави чудотворан мелем за рањене груди још потлаченог Српства.

На жалост, нама се чини, да наша данашња школована омладина, — тај најбољи део, та оличена племенитост и лепота свакога на и нашег народа, са мало плама загрева груди своје оном широком и светом љубављу према отаџбини и прошлости нашој. Све оно, више но Омброво јунаштво наших старих који су сејали кости своје по свим земљама где и данас Срби живе, па, на несрећу нашу, и у служби туђину сејали кости своје по белој свету, чак тамо до граница Француске и по Италији, — све то јунаштво као да се ни мало не тиче срцаца омладинских.

Шта је узрок томе, велико је и врло озбиљно питање. И ми, који нада све ценимо младост и ону вечито истиниту и божанску појезију која људску младост прати, омладини нашој и износимо ово питање, да нам она, као најпозванија, даде одговора на исто.

Где се то дева душевна и интелектуална енергија наше омладине, та сила и јача и већа од свију механичких енергија?!

Колико смо ми могли видети, изгледа нам, да је данашња школована омладина наша своје погледе на живот и на свет сувише ниско спустила. Ова модерна а тако страшна борба за опстанак, као да је и њене најлесне особине спутала и оставила је, да још са ђачких скамија погледа на положаје у друштву, и да ка томе, скоро искључивоме циљу, управља сву своју моћ.

„Јест“ рећи ће вам ко: „у томе нашем мишљењу има, можда, више истине но претпоставке; али, је ли наша кривица што је данашње друштво тако, и што смо баш самим друштвом упућени да тако свој рад управљамо?“

„Је ли наша кривица, што у данашњем друштву пролазе најгоре баш они, што су најискреније одушевљени за све што је лепо, узвишено и племенито; што их ово материјалисно доба не трни, и што их већина људи с подмехом отурује, гази, и преко њихових поломљених тела јури својом циљу: богаству и положајима?! Донустићете, и ми смо деца свога времена...“

Како недостојна, како мало смишљена реч и како скучени погледи за широке груди младићке! Зар је човеку само за то дат живот, да буде богат и да буде на некаквом високом месту, где ће га друштво подићи?! Па зашто се то онда још од буквара учи, да нико не може бити велики који у души није велики? Зашто се то онда бележи и учи историја? Зашто се то онда пуштају у друштво омладине која учи: један Аристотел, један Платон, Периклес, Виргил, Данте, Паскал? Чему то онда служи омладини наука, појезија и познавање узорних људи из прошлости, кад ће, пошто сврши школе и уђе у јаван живот, — о животу мислити исто онако, као што мисли последња јединка масе?!

Ми се можда варамо, али нам се чини, да душевне особине наше омладине све више уступају места практичним погледима друштвене масе. Оно дакле благо што га сама вечност и божанска промишљеност даје, данас, на жалост, и васпитани омладинац ето врло радо даје за благо које људи деле, и којем људи цену одређују.

А са таквим појмовима природно је, да су младости крила засечена. Кад се тако мисли, онда се заборавља да је младост благо свију блага, а оно маштање њено и

слатка чежња за неким вишим, савршенијим световима, да је појезија над појезијом.

А само кад би младост, бар по нагону своме, хтела више да слуша откуцаје срце свога, но што слуша мудрост друштвену, која се данас као најбоља сматра, — она никад не би слазила са оне висине којој дух њен тежи. А на тој висини поглед би јој шири био. Са ње би, између осталог, видела у потпуној светлости и оно, што представљају речи: *отаџбина, народна прошлост* и нарочито она силна *борба за народни останац*, и мила лица наших омладинца засијала би племенитим жаром народног поноса, којег је, како се нама чини, данас тако мало.

Л.

КРАЈ....

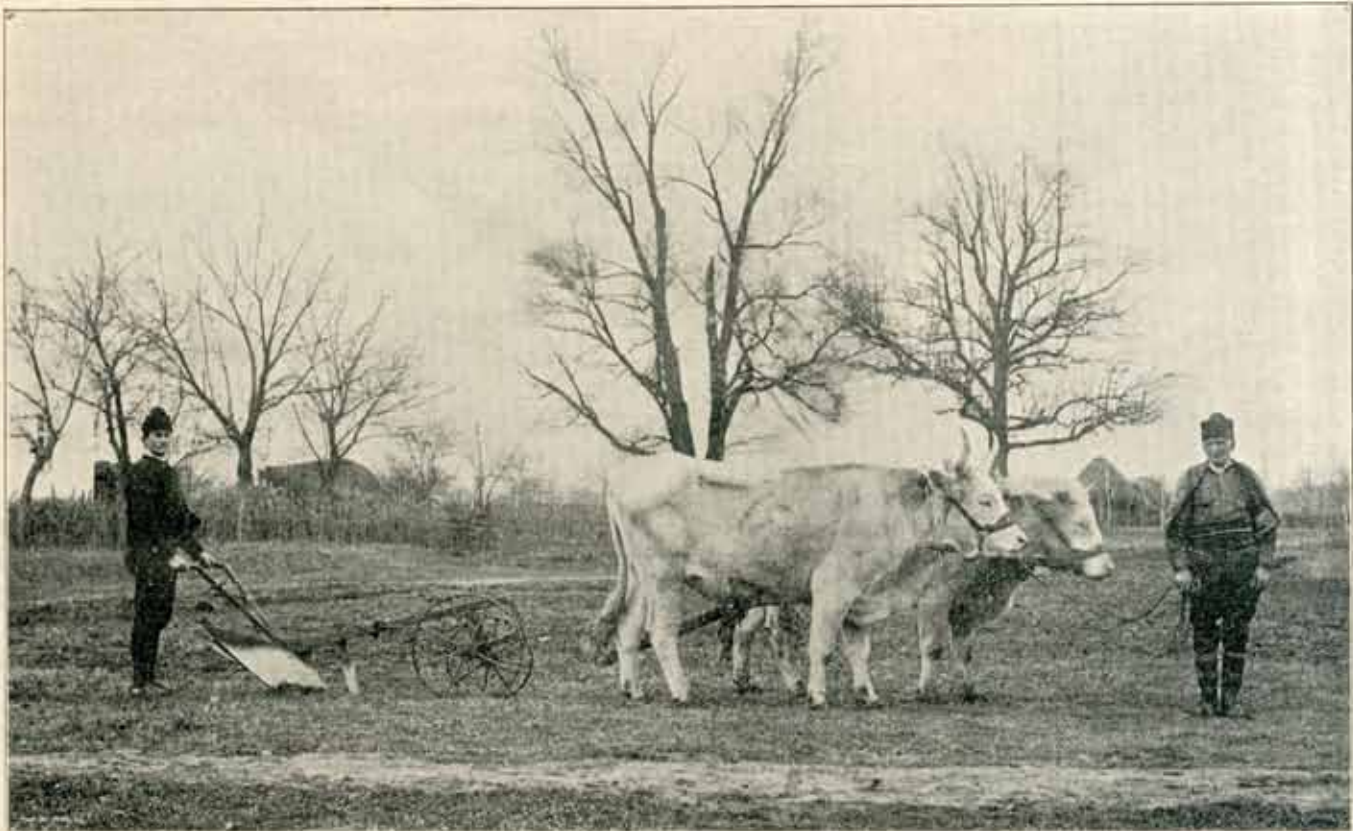
— J. E. PORITZKY¹⁾ —

—*—

Како је то лепо! — Сад сам баш погодно . . . крај . . . То је заиста најбољи натпис . . . крај . . . Он ми се тако допада . . . крај. —

И све ми то долази на ум, јер по цео дан мислим на ону Лујзу.

Али баш и да не мислим више на њу. Још пре осам дана дубио сам је скоро до лудила, не казујући о томе никоме, не изливајући своје уздахе у стихове. — А и за што као стихове? Проза . . . проза . . . и живот је проза.

ОРАЊЕ. Слика М. Јовановића, дворског фотографа

НА ГРОБЉУ

(ПО МАЂАРСКОМ)

С ахранили малу Дару
Поред брата Ђуре.
На гроб иде сестрица им,
Па се игра жмуре.

„Скрили сте се, знам ја где сте,
— Кад ће те изаћи?
Добро, добро; нека, нека;
Ја вас морам наћи!“

Узалуд је кући вуку, —
Већ и сунце зађе;
Она тражи сестру, брата, —
Ал не мож' да нађе.

ЗМАЈ

Ох, како сам је само дубио и ако је она била по-срнула и скренула на странутицу. Како сам је само клео и како сам жарко на њу помислио. И сунце је залазило и месец се нео, а ја сам увек и у сунцу илн на месецу видео само њено лице. И кад сам у опери седео, ја сам кроз жалостивне тонове увек само чуо драго, слатко и тихо кикотање, дивно смејање Лујзино. Ја сам разговарао по читаве вечери са образованим женама и љупким, леним девојкама, а пре недељу дана седео сам цело вече са чувеном лепотицом Гином Брош, разговарајући са њом о љубави и о књигама за кување, па ипак ме још никада није љубав тако силно обузела према оној поквареној и необразованој Лујзи, као те вечери. То беше све пре осам дана . . . па. — Како се то брзо изменило . . .

Пре седам дана, с вечери, био сам последњи пут у

¹⁾ Довољно и последњу слику из књиге *Abseits-vom Leben!* У бр. 20—21. „Нове Искре“ изашла је „Лешина“, сада излази и „Крај . . .“ И овде, као и тамо, види се јасно болесно расположење Можљикове, које је Порицки тако лепо и верно сликао. *Abseits-vom Leben! Skizzen aus der Anatomie* — веома су лепо дочекане и пропраћене у немачкој књижевности.

Пр.

Анатомском Институту. Био је петак, дан хладан као лед, а снег је дивно вејао. Ја особито волим вејавице. —

Гина Брош била је лепа као каква кнегињца у бајкама, али мучно да је ко видео лепшу цуру од Емилије Броди. — — — Ја сам до душе видео Емилију мртву. Њен живот мало ме се тиче, а нисам о томе ни могао дознати; овде говорим само о мртвој.

У сецир-сали, где је још прилично живахно било, гореле су електричне лампе, пуштајући некакав врчећи тон, непрестано треперећи; иначе је све било пријатно. Пошто сам припасао кедељу и навукао рукаве, рекох слуги да ми донесе препарат, који сам пре једног дана наручио; овај је препарат био свежа лешина Емилије Броди. Црте на лицу нисам могао одмах разабрати, јер сам брисао замагљене наочаре. Спасих само да је слуга донео на ето нежну, облуду лешину и да опет оде ах, ова Емилија! —

Нема у свету те палме, нити пак слике из маштања каквог песника, која би се могла упоредити по лепоти и сразмери са њеним витким, привлачним облицима. Нисам још никада видео тако фини, класични профил, тако племенит и чист, и никада још у својем животу не осетих такав блажени бол, као кад видех ову лешину. Горела ми је цела душа.

Емилија је имала средњи, кукасти нос, уста су била повијена као Аморов лук и мало отворена, тако да су се беласкали чисти и бели зуби; једнолика и тавна боја њеног лица изгледала је као слонова кост или као млечни филибар; њена сјајна коса личила је на талас растопљеног злата; цело остало тело било је бело, фино и нежно као алабастер. — Па тек какве су јој очи биле! Мрке очи, у којих су зенице биле овичене црнлом; дивне очи — пуне тријумфа — тријумфујући чак и у овом тренутку, кад је смртни сан збрисао њихов сјај. И нехотице сам мислио на Италију, гледајући ове очи. Али чак ни у Италији нема тога, — нешто тако небески чисто, тако лепо као из бајке. — Мени је изгледало, као да је Емилија жива; као да ће скоро почети да дише Мислио сам да ће се сваког тренутка отпочети њене груди лагано и неједнако да подижу Тада ће и срце закуцати јасније и све брже усне ће се нежно помаћи очи ће добити лепи сјај и она ће скочити и сакрити се у мојем наручју, пуна стида, части и лена, и постаће моја жена — моја! — Боже! моја — тако саваше моје срце. Али разум је говорио: „Можњикове, ти си у Анатомском Институту, за столом где се сецира; припасао си кедељу као касанин и држиш нож у руци — боље је да припазиш да се не посечеш — у другој руци држиш и маказе и бунцаш будало, не бунцај, већ парај овде, на овој лешини Напред! Но?“ —

Срце не хтеде следовати, повукло се у себе и питало је: „Има ли Бога? Па ако?, За што је и створио оваког авијела!“

Три пута сам забудао нож испод прсију и увек сам опет повукао натраг. Било ми је веома непријатно, ах, и могао сам плакати као дете од шест година. Хтео сам да пољубим жарко и страшно ову лепу белу руку са порицама и дугим, пуним прстима — била је тако лепа, тако нежна. Чак дођох и на будаласту помисао да одсечем руку, да је украдем и да увек са њом заспим

И истина је, овако лепе лешине није још нико од колега видео, и кад ми професор нешто на њој објашњаваше, видео сам тачно да и он на мах постаде жалостан чух како је тише говорио, него ли иначе, да би само лашње могао скрити дрхтање, као да не жели пробудити моју Емилију. Узе обема рукама њену златали косом овичену главу и дуго ју је посматрао; тада је врати полако натраг и рече ми — али каквим тоном! — „Молим Вас, отпочините.“ „Засеците, молим Вас, најпре овде на врату мало“, рече он. Ја то учиних усиљеном мирноћом; јер, док сам ја засецао, покретала се глава, услед притиска ножа, тамо-амо као шеталица, а око, оно око, што ме залуде толико, гледало ме је, као да би ми још и рећи хтело „нећу нећу“. Ах, како жалосно, како жалосно то беше. — —

Но хе — хе —

За два часа сам распорио трбух са свим и извадио црева. Док сам то радио прође једном и слуга. Једна рука Емилијина висила је и сметаше му; он извади свој кукасти нож из кедеље и одсече руку за тренут тако сурови, и ужасни бездушник. Ја га онда замолах да окрене лешину на узрак; он то учини, али глава дође у врло незгодан положај. И ма како да је намештао главу, она је увек падала назад. „Но, до ђавола, стој једном!“ узвикну он сурово, удари главу снажно о пањик и оде.

Па и ова ужасна противност. Све док је лепа лешина била преда мном недодирнута, као каква заговетка, — све је дотле дрхтало моје срце. Али од тренутка, кад сам ножем забо, радио сам грозничаво, као да ме ко гонио.

Па онда и распарана лешина онај кухињи задах влажне, лепљиве црвене крвне тромулице паклени смрад Ово страховито раздирање мојих унутрашњих осећаја одвратност мојега посла, одвратна истина И како је само мој нож немилосрдно од ове богом одарене лепоте градио гомилу ђубрета — страшна је медицина па тек кад сам још узео црева у руке хе, господо песници, ово је мало друкче, него ли кад се онева дрво или врабац!

Дувао сам у црева и чистио сам их пажљиво на водоводу. За време овог посла осетих, како у мени расте гроза и одвратност сирам медицине. Дувао сам са свим механички у црева, гледао сам беспесно на неколико костију, што су разбацано лежале и мислио сам при томе — на разорену слику Емилијину. И на један мах са свим изненада искрену у мени мисао напусти медицину, Можњикове. А шта и имаш отуда? Јед, раздор, несносан живот. Данашње вече загрчало ти је за навек живот, нећеш више никада дотаћи жене нећеш се моћи никада оженити. Па ни љубити нећеш више никад — више — Овај ти је смрад све загадио

Пре него што одох дома, деси се још нешто, што ме је веома застрашило.

На часовнику изби седам; било је још можда свега девет колега у великој сали, који су раштркано седели. Баш сам чепркао занесен као у сну по дивној Емилиној коси и гледао сам укочено у лепе, мртве очи, кад се на један пут електричне лампе погасише. Све беше мрачно и црно само један прамен бледих месечевих зракова паде у један угао сецир-сале (одмах помислих на Хајнеове „Traumbilder“), где је стајала када и у њој пливаху око једанаест разних мртвачких глава. То је ретко ужасна

слика, особите врсте Мени би веома хладно. Подиђе ме лака језа а рука ми држаше грчевито Емилијине косе, али као прикован сам гледао у каду с водом На главама сам јасно разликовао мрље биле су зелене, црвене, жуте, мрке, црне и нејасне.

Све сам више дрхтао На један мах поста ми све црно пред очима ужасно мрачно и ја склоних заморене очне капке. Пред очима ми искренуше светлаци као муве а све беше тако мирно Емилија устаје и грли ме својом једином руком и игра као бесна са мном по сали кикоће се као Лујза, тако лепо, тако очаравајући Крв куља из ране, где је рука одсечена, али очи, њене се очи вилински смешкају. И све се брже окреће она и приљубљује се уз мене. За тим устају све лешине и играју тамо једна нога овде рука онамо пола главе овде труп онамо жућкасто-зелени скелет ух и као олуја окреће се то по сали, да ја и свест изгубих. А лешине се под-

покривено звездама, које су трепериле и играле се својим зрацима. Месећ нисам видео, али и без њега био је сваки предмет јасан и видан. Нисам имао воље да идем дома, осећао сам потребу да се шетам по чистом, јасном ваздуху. Око два часа изјутра вратих се у своју собу, легао на софу и покрих лице обема рукама — и плаках —

Нигде да се одморим, нигде да отпочинем.

Ако погледам којег од својих пријатеља, па пример Илију или Левенберга, то и не видим Илију у мрком оделу, са Гогољевим лицем, или Левенберга, витког, лепог и вредног младића са црним брковима и очима, већ ми лебди пред очима у сенци лена и класична глава Емилијина, омотана красном и бујном косом, примамљиво тело у божанској наготи и мађијеки, таласаста и равномерни удови.

Од узбуђења и ужаса мучи моја душа. И кад закљоним потпуно очи, тада осећам како мртву и милу жену стискам на своје груди, и чисто не знам какав ме бесни

СРПСКА ЗАПРЕГА. Снимак г. М. Јовановића, дворског фотографа.

ругљиво смеју и цере се на мене, ругају ми се и пљују ме како ми је то још и сада пред очима

Ову мртвачку игру прати и ужасан ветар, који урличе и цичи као млади пас. Из каде испада једна по једна глава и котрља се испред мојих ногу; ту застају све и гледају ме. Очи су уцакљене и кржаве, али се ипак покрећу и гледају ме, усне се мичу и шапћу лагано То све ишчезава.

Ја лежим у постељи, која се налази под дивном сењицом, а крај мене стоји Емилија, лепша и од Афродите. Осећам њен топли дах, а она је мила, бескрајно мила; птице цвркућу дисхармонично, неколико цветића паде на мене — а моја драга, стара мама седи на постељи и уснављује ме уморним, нежним тоновима

Ја пригрлах бесно Емилију — сецир-сала поста светла, песносно светла и ја отворим устежући се очи — глава ми беше пала на мртву главу Емилијину. Студенти продужише и даље да секу, као да се ништа није ни десило. Обукох свој капут и изидох на улицу. Небо је било

вихар спонадне! Чини ми се као да ћу небо доле спући.

Полагано је у мени све тише и мирније, тихо као у каквој светој шуми, и свестан свега брбљам сам себи по хиљаду пута дневно: Гина је умрла!

Да умрла је моја срећа, умрла је мој свет

И са свим природно се на ове лаконске речнице нагомилавају све оне слике и успомене, које се као чичак лене у мојем мозгу. То се у мени дешава као влажна сунта, зла ћуд чучи као паук у одајама мојега срца и синне ме.

Кад ја ово пишем — на пољу је јасан дан; сунце просипа своје веселе зраке у моју бедну болесничку собицу. Пијем по мало чаја, који ми је мало пре газдарица донела. Видим орман, две продрте столице, суседеку кућу, речју: видим све, што ме опкољава па ипак видим јасно пред собом лешину Емилије Броди Видим, како је слуга довлачи; баца је без икаквог обзира на сто и одлази, јер га већ зову на другу страну. Ох, он је вешт човек, треба свима; бар уме да сецира као ја и моје

колеге. Сад ми пада поглед на Гину; лено опрана, чврсто отворене очи чисто спава.

Полако тече вода са тела капља капљу јури. Прва кап се заустави на младим преима и застане туна дршћући, као да зна да се наводи на неоскаршеном и бо-жанском месту. Друга кап долази згуснута Љубо-морна је на ону прву и одгурне је са оног драгог места. Безвољно и лено одлази прва кап, растура се и бућне у суд, који доле стоји тако и друга кап трећа, четврта, пета — све. То иде све брже. Капљице се јуре и тетурају преко таласастих линија ленога тела. Оне од-скачу нарочитим жубором од стола и распадају се. Чује се и звук ових капљица — тик тик тик тик непрестано, иначе је мирно. —

Преко целе сале раширила се смрт, у сваки се ку-так пружа њено крило у свакој капи крви лежи ужасни отров, у сваком оку спава саршена беда и гатка невоље

И на свима, свима лицима као да лежи вечити знак питања „Има ли будућности?“ Нико не одговара нико и не зна одговора. —

По каткада задре какав вредни студент у полу-труду кост чујен као промукло гакање гладне чавке. Сусед према мени гледа сањиво на свој препарат: опало и згрчено дете, са јако ненадим јагодицама и особито испу ченим челом; око носа и усана развукла се нека бледо-зелена црта.

Посматрајући ово опет ми паде поглед на Гину Не капље више са ње. Али не — баш се испод сваке трепавице екуила вода у сјајну куглицу. У руницама, испред затворених очију, застаје вода и нехотице се на-праве две сузе.

Било би паметније, Гино, да се смејеш. Је ли, Гино, зашто плачеш?

То је ток ствари. — Пошто су те посекли у хиљаду парчића, и ланцета¹⁾ није понтедела ни једног судића, бацају двојица слугу твоје месо, пошто није више ни за што, у велики, при сандук, где је месо и од других ле-шина, и онда се овај грозни сандук, у којем се налазе делови од десет до петнаест мртваца, носи на гробље и сарањује без песме и звона. Твоје ће кости слуге по-шити на сунцу, и кад се добро осуше, онда ће их про-дати студентима. — Да, да, то је ток живота.

Баш сад дође моја газдарица и прекиде ме у писању.

„Оладиће Вам се чај, господине,“ каже ми.

Ја се и не обазирем на њу. Па и истина, што ће ми чај?! Ако ме успомене на моју Емилију не оздраве, чај то неће никада учинити!

Никада нећу више видети ја Анатомског Института никада више свет Да ли је то заиста могућно? Већ је шести дан како лежим непрестано у постељи, и осећам како се нагло растварам и распадам у ништа.

Кад бих само још један пут могао видети своју драгу мајку Ах, баш ми сада пада на намет — шта ли ће са мојом ленином бити? Хм, баш сам будала! шта ће бити? Псећиће престругати а да шта друго? мени је то у осталом сасвим свеједино. Помирно сам се са том мишљу. Човек се брзо на све навикне, кад зна да

¹⁾ Ланцета — мал, танки, коњаст анатомски нож.

Пр.

мора умрети Да, ја умирем Већ? А где ли ми је живот остао?

Са мном је врло рђаво. Где си ти животе? За што си се угасио? Чудновато и загонетно! . . . Савест ми ништа не притискује; чиста је и јасна као ведро небо. Па ипак! За што се све то губи? . . . Сладак ме сан баш савла-ђује можда се нећу више ни пробудити? . . . За сваки случај — абогом! . . .

Беч, децембра 1899.

ПРЕККО ГЕР. П. ИВЕЗИЋ.

АКВАРЕЛИ

VII

Зрело и жуто қласје пламти на врелом сунцу, А преко камених плоча потоци једва мисле, Уморно дрвеће стоји, листах се не миче с гране, А пољем расуто сено қо влаци међане свиле; Ваздух трепери, дршће поврх отқоса мали! Цвркуће из траве шева и сунце с неба пали.

VIII

Клонуло уморно село Заспале кућице беле, Дршћу на небу звезде а месец лагано броди; Жито се таласа зрело, шуми крај реке врба, Ветарац високу трску повија на бистрој води, Замучу волови погле, на брегу ватра се светли, А сова са торња јеча, селом се јављају петли.

И мраз све већи пада, купе се облаци мрачни, Қо стене притисли небо, нигде да звезда блесне; Вију се јаблани вити, ништи зелена бреза, И қиша с грмљавом осу и ветри с фијуком бесне, А село сирото дршће, цвиле тршчани криви, Смлаваљено на земљи жито и сено по води плови.

Д. Ј. ДИМИТРИЈЕВИЋ

СТУДИЈЕ О РУСКИМ ПИСЦИМА

III

СЕМЕН ЈАКОВЉЕВИЋ НАДСОН

(1862 + 1887)

За „Нову Искру“ написао проф. В. Ж. Короблев

Крајем седамдесетих а почетком осамдесетих година, по-сле дуго времена од руских песничких корифеја, као ме-теор какав сињу је нови таленат. Али он који је „пра-вог Бога кроз густу маглу видео“ — у једном је тренутку и обасјао људе новим сјајем и за увек ишчекао. Он је

собом донео у свет нову реч; он се јавио као путовођ најобичнијих смртних; он је нудио помоћ свим онима што ах је жипот увардио:

Ево како говори он свом другу песнику:

Нек ти весма лије нама незадовољства,
Нек праведном сузом жеже душу људма;
Нека чисту љубав отарбени јавља
И жеље што живе у поштеним грудма.
Сваки звук јој нек нас вада напред креће,
Измучене борбом нека надом диже,
Нека погниле бесмрћем венчава
А неке бегунце каства јој нек стиже.
Води нас у борбу са лажу и тамом;
Истине и дана ти нам буди весник, —
Тад ћемо пред тобом на колена пасти
И од свега срца рећи: ти си — весник!

Измучени муком и жалосном прозом свога живота, монотоним током његовим, — само у појезији налазимо умирења и освежавања за своје наравствене силе. Она нам доноси тренутну насладу, она улева у нас одвратност

Ако ти је срцу идеал увређен,
Идеал човека и света што вати;
Ако праведнички завлачеш и клонеш —
Песника потражи, утехе ће дати....

Песник ће ти, без глумљења, испричати као брат и наше муке и наша несавршенства, разбуктаће угашену веру, разгонити сумњу и душевни бол, пружиће ти као слабијем борцу руку своју, одушевљавајући те да напред смело крећеш — к идеалу.... Такав је дуча - песник и Надсон био.

Између имена руских књижевника с краја XIX века запазиће се и од доцнијих књижевних историчара име овога песника, који не потраја колико би се желело, али који убележи силан, неизгладни траг у срца огромних читалачких кругова. А како је био свечано дочекан!... Али сурова судбина већ у самом његову почетку немилосрдно га је осудила. У најранијем детињству познао је сиротињу, невољу и усамљеност, а за тим тенку службу која не беше према његовим наклоностима (био је војник)

ФАКИНИ ПРЕД ЦРКВОМ СВ. ВЛАХА У ДУБРОВНИКУ. По акварелу А. К. Мисер - Пордева.

према свему рђавом и ниском, она нам даје саучешћа и осетљивости за Лепо, — другим речима, поред ње постајемо и бољи и племенитији.

И ако браство у животу и није тако често, и ако нас живот доводи до уверења да браства и нема, — ипак ћемо га у појезији наћи. Песници су наша браћа која нису издајнице, која разумеју сваку мисао нашу, саосећају сваки ударац срца нашега и све што се дубоко крије у душама нашим, а што тражи искренога саосећаја, одјека и дочека.

У тренуцима туге, очајања и бола само је прави песник у стању да поврати мир боној души, да окрене клонуле моћи, да наду пружи....

Ако ти је тешко и ако ти није,
У овоме свету отимачког боја,
Никог који би ти од срца помаго
Племените тежње и сумњава твоја;

ни према његову здрављу. Све ово водило га је прерано несрећном свршетку. Тек што беше стао на своје ноге, тек што дође до могућности да се слободан преда песничком стварању, — а љута болка отрова му млади живот. Она га је на послетку и у гроб свела. У својој 24. години завршио је Надсон кратку низу својих дана: умро је у Криму од грудне болести.

Свећу још и нерасцветан у трајању врачних дана!

Детињство Надсоново није било баш тако ни сјајно ни задовољно. И ако је знао да је православан и да је се по свему порусио, опет га је мучило и кињило што је пореклом био Јеврејин (по оцу). Невоља и крајња сиротиња беху средина у којој је детињство провео. Јад, свакодневна потребност и прекомерни рад одведоше у гроб матер, његову једину заштитницу. Као камен сињи свалило се ово на примљиву душу малог Семена, нервозног

и болеснички осетљивог. Ма да није никако хтео, ипак га дадоше у војну академију. Усамљеност и нове тешке дужности нарушише Надсона физички.

О, проклети да сте моји млади дани!
За школским зидом, за жртвом књигом
Без дружбе, миља и без слободе,
Текосте бурни са тешком бригом.

Развијајући се брзо, брже од година узраста, „а живићи срцем скоро од колевке“ Надсон се свом душом занесе сестром неког свог другара, девојчицом, скоро дететом. Овај његов рани занос био је у стању да му одвараћа мисли од прилика у којима се налазио. У чистој и дубокој љубави нашао је песник за се нови извор надахнућа. Али не прође много времена, свега неколико месеци, а смрт однесе овај предмет чисте песникове љубави. Овај је удар био тако тежак, да се Надсон не могаде од њега опоравити ни до саме своје смрти.

Млади песник паде у чудно очајање, у неутешни песимизам, којем је већ и раније нагињао по својој природи.

И овет сам — и овет свугде
Све оста ноћ што тишти груд,
Шта чекам ја, на што ми живот,
На што ми борба и тешки труд?

И захори се очајнички вапај :

Никог нема да га воли,
Никог да се тужан моли!

А даље... даље је све ишло како је морало ићи. Измучене душе, болеснога тела Надсон је осећао да неће још дуго издржати : а то је још јаче повећавало његово и без тога мрачно расположење.

Вене живот, а живо се руши тело,
Недуг тешки ни тренутка мира не да;
А смрт хладна за бесних ноћи смело
Укочено у боне ме очи гледа....

19. јануара 1887. године свршио је Надсон. На тужни глас о његовој смрти затужила је сва Русија. Доношење тела песниково с југа у Петроград беше тријумфални ход своје врете....

Младост и жене до заноса се одушевљаваху Надсоном. Ово необично одушевљавање објашњује се и природним лепотама песникових облика. Поред овога, умро је у цвету младости своје. Тек једва жив а заљубљен у живот, осећао је он како му догорела пламен животни, како вене цвеће душе његове — па је опевао своју страшну судбину :

Умрла ми муза!... Како брзо преста
Да ме усамљеног освијава зрачна;
Увехло је цвеће, пламенови неста,
Ноћ је ко у гробу непровидно мрачна!
Узалуд у срцу, клопулом од мука,
Рад целебног звука и чезнем и горим;
Искрдан је, згажен мој мирисни венац,
Те без песме тужим, без песме се борим.
А каквих је негда тајни и чудеса
Бивало у моме сиромашном кутку;
Зажелим ли само, — звездано се небо
Отварало мени у једном тренутку.
Грдне површине сребрног језерца,
Влесну колоније дворца усред врта;
У лазур се више оштри завршеци
Снежне површине гранитнога рта....
А сад — ето саман! Стан ме висти гледа
Неугодно, мрачно ко да слућу крије;
Повоћ непогодна, ко тичура црна,
Преплашено крима у окно ми бије.
Мрамор сјајног дворца застраја је магла,
Повоносне планине у праху се крију;

Смождено је срце од бола и рана,
А немоћне сузе с очију се лију!...
Умрла ми муза!... Како брзо преста
Да ме усамљеног освијава зрачна;
Увехло је цвеће, пламенови неста,
Ноћ је ко у гробу непровидно мрачна! —

Надсон са својом тужном музом не представља у историји руске појезије јединствену појаву. Он је члан оне песничке групе која је својим производима објавила друштвено расположење свог савременог друштва, расположење сетно и тужно. Али туга Надсонова ипак се разликује од туге оних песимиста који беху као Љермонтов, Огарјов, Полежајев. Мрачни погледи, којима су пуни производи песника сличних Надсону, стално се у њих измењују са сновима и надама у лепшу будућност, када ће нестати мрака који још светом влада, када ће наступити нови дани пуни сјаја и топлоте.

Ван сваке је сумње да узрок тог бола ваља тражити не толико у првобитној организацији песничкој колико ван ње, — у приликама које окружују песнике, у приликама пуних лажи и еготијизма. Према овом, Надсон је прави израз свог времена, први весник и објављивач мисли и осећаја бољег дела руског друштва :

Отарбино! Твој смо одјек! Кад си тужна —
И наша је песма таква. Одјекује твојом сетом,
Привидима твојих мучних, тешких снова,
Крљу твојих љутих рана, твојих жеља тугом светом.

Овим се, додајем, и објашњава она дубока симпатија коју је уживао и ужива у руском друштву песник Надсон.

Људског бола несхваћени вапај,
Сузе бедних, жртве и врегнућа —
Колевка су, невресушно прдо,
Сјај и блесак којег надахнућа....

Ето у чему је, по речима песниковим, главни извор његове туге, јада и бола. Личне патње и породиле су песимизам у Надсона. Властити живот окитио је увехнутим цвећем и живот у опште. Али личне патње и приближиле су песника к свему оном што је без радости и у животу других људи, а отуда и она сапатња у туђој несрећи и саосећај у свакој беди. Живот му никад није пред очи стављао допадљивих слика. Уверење да је свуда мрак, стално тражење светлости, несугласност људске сујете и узвишених идеала, немогућност, поред силне и страсне жеље, да се људи усреће, — све је ово гробном хладноћом ударало о песника.

Под теретом вечите сумње песнику изгледа, да ни чега нема у шта би се могло веровати; те се у својој машти преноси у далеку и велику прошлост где налази одмора

Не, немој нас више напред знати!
Наврат! тамо где је живот врло,
И где терет судбоносне сумње
Светој ствари није отров био.

А ми...? Пред том железном старином
Како бедно и без циља блуди
Наш мравњак никоу корисни,
Наш свет вајни никомја — не људи!...

Ужасна је појезија која нам износи бездану пропаст, пространство притиснуто мраком, неосветљено ни једним зраком.... Страшна је појезија која рушећи све — ништа не ствара, која долази до грозног и немилосрдног закључка :

Па и живот овај, кад размотриш с ваљном,
Само ти је вуста и глушава шала (Љермонтов).

Ако нас душа боли, ако нам је тешко, ми тражимо лековити балсам појезије; у њој налазимо лека напашеној души или, у крајњем случају, у ње тражимо савета за оздрављење. У осетљивој, нежној и залубљеној песничковој души не може се створити вечно непоколебни песнички поглед на свет. Само с времена на време јавља се такав поглед као производ искључно неугодних прилика у животу.

Овог има и у Надсоновим творевинама. По битности својој, он је идеалист, најзавесенији, најјаче уверен у победу својих идеала. Такав је идеалист био и у својим мишљењима и у својем животу. Он је сам себе прозвао „Донкихотом-идеалистом“. Целог свог живота он је „за идеал боловао душом“, њега је потпуно заносила „поносита мис'о о лепоти идеала.“ Чак и у тренуцима невоље и туге веровао је у близину блаженства, у победу жељенога сјаја. Он није познавао обичне, практичне идеале самољубља и самоуживања.

Идеал је човекова живота оно време када ће засијати над земљом љубав и добро, када ће Правда, Слобода и Знање постати људски кумири. Верујући у тај идеал,

Већ се свуда шире поћне сени....
Спавај, брате, зла те судба врати;
Спавај, брате, невоља те мучи.
С тешке борбе твоја душа нати!

Али не спавај, да у сну паднеш под ударцима те немилосне судбине; већ да зором раном поново ступиш у бој, да моћном руком управиш свој чун:

Тамо, тамо где под жарком лучом
Светлост мисли неугасно блеста;
И где правда над водама тихим
Порађа се као зора чиста.

Живот и сва његова немилосрдна проза убијају све племените осећаје, све узвишене тежње у људи, те се кроз живот пролази скрнавевћи дрском руком његове светине. Ал' из срца песничкова ори се силан позив: отрести се тога и не дати прози да угуши Добро. Он позива напред, ка зори познања; он позива у бој са тешком поћном маглушином, да светлост и опет земљу обасја.

Али од неутешног очајања песник се плаши и за себе и за своје несавршено, млитаво младо поколење:

Наше поколење не зна шта је младост;
Сад је младост бајка — непознати дани!

МЕСТО ПОГИБИЈЕ ЈАНКА ХУЊАДСКОГА фотогр. снимко Бранислав Шушић.

Надсон је и друге одушевљавао и улевао им у душе благодатну, окрепљиву и спасилачку веру.

Друже мој и брате, натиче уморни,
Био ти ко био, тек душом не клони:
Ма да зло с неправдом обеснички влада,
Ма да дољом сујат још на сузе гони,
Ма да нам је узор поруган и разбит,
Ма да крв невинна још тече из рана —
Веруј, иде доба — Вал ће погинути,
Вратиће се земљи Љубав немејана.

Друже, није машта тај долазак светли,
Није пушта нада, није, друже, није;
Погле, зло још једва што може да мучи,
А кроз поћну таму прозрачје се вије,
Свет ће клонут' с мука, загрцаће с крви,
И безумној борби сарштак ће стићи, —
И тада ће људи пред Љубављу ветном
У скрушеној молби своје очи дати....

Песничкова туга прелази мирно у акорд који се мири са животом, очајавање се растапа у вери да има несумњиво добро, у нади да ће оно јемачно наступити. —

Успавана природа успављује и све незаштићене трудбенике мора људскога:

Сад у наше доба разум брзо трује
И лѣт младих сила и осећај рани.

Па ипак песничково очајање није без наде: Надсонова појезија туге опет је светла; изрази снаге и живота пробијају овде онде кроз једноставни песимизам.

Истина, ваља признати, песничков идеал, ка којему води његово певање, нешто је магловит и неодређен. Он је можда такав што песник позив људе ка Добру, Правди и Поштењу, т. ј. ка свему оном што и нема својих одређених граница. Поред свега тога, и тако општи и неодређени идеали подижу дух, крене срце и улевају енергију

„Отимао сам се да волим цео свет,“ вели Надсон. Читајући његове надахнуте стихове, доста видимо да он љубав разуме у њезину првобитном узвишеном смислу. У личној Надсоновој љубави нема ничега ниског, прљавог ни грубог; она се јавља скромна, узвишена, идеално чиста. — Али он је још већи песник у оној љубави којој су предмети људи-браћа, отаџбина и природа.

Љубав према људма и живо осећање у њиховој судбини — основни су мотиви свих Надсонових творевина а у исти мах и његова кулминација.

Веруј у силу љубави свете!
Веруј у крст јој победне моћи,
У сјај ком храни из мрачне ноћи
Свет што у благу и крају грца,
Што тражи душе, што тражи срца....
Веруј у силу љубави свете!

И до краја својега живота не изневери Надсон свој идеал; до последњег даха његова живела је у срцу његову љубав према људма која га је хранила, грејала и одржавала.

Цео свој кратки живот, сав свој таленат посветио је Надсон најискренијем учешћу према ближњима. Он није ни могао ни умео равнодушно гледати несрећу, проћи мимо страдалиника, а да му не понуди што је имао, — своју сапатњу.

Ћутат' кад се рѣда и шарче луто,
Кад бих невољноме помогнути хтео —
Ћутат' нит бих мог'о, ни знао, ни хтео.

Он цео свој живот везује за живот осталих људи позивајући да и они жртвују свој живот љубави према човечанству

Буди сиремаи свом душом помоћи
Сваком брату ком помоћи треба,
Који пати, ком невоља мучи —
Љуби свето, љубав је са неба.

Срцем својим и свом душом својом
Брату своме у спасење стижн.
Напред иди светлаћи пред масом,
Веруј, љуби и клонуће дужи!

Песник је уверен, да наслада није у личној срећи, већ у алтруистичном осећају: страдати са другим и за другога.

Има дана када ми је мрак венац нуке среће,
Има дана кад се трпе с насладом на чело чеће.

Безгранично је и страшно волео Надсон своју отаџбину. Све мрачно и убого у њој било је њему нарочито мило и драго. Ни за што на свету не би он уступио „маглу северску“, „плач буре“, „дивље шуме и лугове“. У туђини грца од чежње за отаџбином, а састанак са завичајем измамљује му сузе радости:

Здравно, мајко — завичају! О приграни, загреј снага,
Оживи ме светом ласком....

Прво, чега се пред самом смрћу сетно, беше отаџбина — његова највећа светиња, а растанак са њом срце му је киднао:

Отаџбино драга!
Кад бих сад од смрти отргао себе,
Љубећи те силно, учно бих људе
Како да те воде и живе за тебе,
Како бих ти пев'о! Са каквим бих гневом
Душмане ти клео!... Као нешто верно
Живео бих за те, дис'о твојим дахом
И страдао с тобом, страд'о неизмерно.
Ал' доклав је, ето, — смрт не чека више....

Поред овога Надсона је такође заносила и природа. Он је знао њезин гонор и осећао њезино било, и са пуно љубави и поштовања певаше јој. Природа буди у његовој души чисту радост, па би поново да детињски љуби:

Ах тако је живот красан!

А природа у завичају миром успављује болесну песничкову душу:

Тај мир ми годи.... Возим крај реке
У густој трави под бреним грањем
Ваажити своју уморну душу....

А мир дубоки и благодатни
Мучену груд ми чува и штити —
Ко да се мати пригнула тихо
С љубављу нежном....

Једна је од карактеристичних црта Надсонове појезије и очекивање пророка. Свежина душе спасава песника од песимизма; он осећа да има изласка из овог загушљивог и мучног положаја; али, као младић, он га још не види; он верује да би му неко виши и мудрији могао и показати тај излаз. Због тога се и оре његови страсни позиви том нелићеном пророку. Он зове тог пророка да види „како смо бедни, како уморни и беспомоћни у мучној борби.“

Где си, вођу и пророке? — Дођи
И разгони тмушу што нас данн;
Дај да примим и најљуће муке,
Дај да узрем ко вањеник прави —
Ал' и грудма пуним да продишем
И смедашћу да ми поглед плаше!

Или:

Пророче, дођи! Својом силом јада
Зовем те, зовем, о име свето!
Где како само учасмо сада,
У мучној борби клонусмо ето!

Ил' сад ил' никад! Нек тмивна мѣне,
Савести нема а стид се гаен;
Ни једна зрака да кругом сине,
Подавачи само чују се гласи!

Надсон је донста дубоко осећао тежак положај свију оних који су на распућу а који чекају „вођа.“ Жудно је очекивао хероја, био он песник или мислилац, који би казао своју заветну реч и светим одушевљењем сјединио све боље људе.

Превремено је умро млади песник.... Пророка није дочекао. Нисмо ни ми.... Још не дође онај који би рецју и делом исповедао символ Надсонове вере:

Бог је мени — Бог патника, Бог — обогрен крљу,
Бог је мени — брат и човек са небеском душом!

ИРИСКО Р.

ЗБОГОМ

италијански написала

Е. Жеера

Amor che nasce e si matura in colpa.
Che col rimorso e col terror s'annoda
infuasto fiore
Lungamente non dura.

Prati.

(НАСТАВАК)

Говорио је с жестином а моје руке, које је он био притиснуо на своје срце, осећале су његове убрзане ударе.

— Масимо, ви ми можете дати један једини доказ љубави, а тај је, да ли верујете да ми остаје још толико поштења, да Вам се могу одупрети. Ви сте победили жену, која је са својих двадесет пет година мислила, да може пркосити свакој слабости и која се сматрала за непобедну. То вам је довољно.

— А како бих те могао изгубити, Валерија, баш сад кад те моја љубав преобрати у култ? Зар не знаш....

— Збогом! прекидох га сурово и одлучним гласом.

— Не, немој тако. — Бар ме пољуби!....

Бејаш одважна до краја. Отргох се из његова наручја и побегох у правцу замка, вичући гласно да се изнесу свеће. Све слуге истрчаше улашено.

Мој муж био је за трен ока крај мене. Он ме је мило корео што сам излазила поћу без његова знања. Јако сам кашљала и добила грчеве, који се могу лако објаснити страхом што ме ухватио у врту.

Неки неисказани осећај надмашао је узрујаност мојих мисли. Поврх узбуђења и хуке мојих чула осећах дубоко и тихо задовољство, што сам учинила своју дужност.

Атилију, који беше сео поред мене те ми указиваше хиљадама милних услуга, усудих се да стиснем руку и да му с некрепношћу рекем:

— Хајдемо на Посилин!

*

Не беше то срећа што је осећах — моја срећа била је угашена с првим пољупцем — не беше то ни радост — већ нека блага меланхолија која је потицала из жеље за кајањем — нека за мене нова чежња за спасењем.

Изneverила сам човека, који ми је посвећивао сву своју љубав, али и казна ће бити према кривници. Неће ли будућност пуна одрицања и жртава бити довољна да ме ослободи? Да, надам се — мени је потребна та утешна нада, тај ведри циљ, да бих очеличила своју снагу и одважно наставила пут тек утрвеном стазом.

Тако сам мислила остављајући очински замак — и, наоружана том поштенем одлуком, нађох један осмејак да поздравим небо напуљско и дражесни залив што се шири испод њега.

Атилијо беше узео под кирију једну дражесну кућницу, која се белила у зеленилу од маслина, с терасом до мора.

Доста пута возасмо се на чамцу дуж обала пуних цветног мириса по оној води што мења боје као дуга — час је плава, час сура, час има ружичасте и сребристе потезе.

Још чешће стојаш наслоњена на мраморни наслон од терасе и посматрах тајанствену дубину хоризонта.

Првих дана усамљеност је била тиха, али на једној нашој возњи чамцем еретосмо кнегињу, немарно изваљену по ружичастим узглављима од атласа.

Поздрави су били с обе стране подједнако срдачни.

— Ви видите, драга моја грофице, да сам ја овде као Клеопатра — само што не достаје Марко Антонио — али ја нисам крива. Одлучила сам да зиму проведем у Напуљу, да огледам, да ли благи поветарци мора имају моћи да одузму дваестину година од суме мојих грехова.

Она се смејала као и увек под својом сјајном, белом косом и с црним очима, у којима сијаше младалачки жар. Беше то лена, висока, отмена, кокетна старица, обучена врло укусно. Њена мала рука крила је неверетво времена под отвореним шведским рукавицама, на које су увек падала богата чипкана зарукавања.

Ја се не бих била ни најмање зачудила, да ми је она рекла, да има љубавника.

Али она је живела манастирски и као философ поред свих искушења; беше то слободњачки, хумористички, мало Волтерски дух, беше то добра и изврсна жена у највећем смислу те речи.

Разговарали смо наравно о далеких пријатељима и маркижево име није последње споменуто.

Једног дана пожали се принцеза, која је имала малу слабост према њему, и коју је радо признавала, да га није видела дуго, врло дуго.

— Ништа се не зна о њему — рече она својом обичном живошћу — изгледа просто немогућно! Човек као што је он не ишчезава на тај начин... осем ако је скривен између набора какве женске одеће. Али чије одеће? — то се пита. Да ли у скуту неке даме, у перкалу какве модискиње, или у копрени неке играчице? — Тама и тајанственост.

— Тако заносан човек — рече Атилијо, не слутећи, како ме његове речи међу на муке — требало би да изабере лепу девојчицу, те да истинском љубављу крунише трошну и ломну зграду незаконитих односа.

— Ви говорите као један од оних седам мудраца, драги пуковниче, а заборављате, да у свету нису све саме Валерије.

Шта сам ја учинила да прекинем тај разговор? Не сећам се више. Вероватно устала сам под изговором, да видим, да ли је сунце ишчезло с терасе.

Морало је бити тако, јер принцеза и мој муж пођоше за мном и почеше говорити о ефекту сунца на заходу.

Кад је месец почео да се помаља иза врха Везува, на таласима се указаше неколики чамци, у којима су се возили или весели млади људи или патетички љубавници.

Један је између свих осталих падао у очи својим чудноватим обликом и тиме, што га је његов једини веслач терао напред лагано и у паузама као човек који нешто тражи или је у мислима или га се не тиче ништа шта се око њега дешава.

Ја стојаш сама, наслоњена на ограду. Атилијо и моја пријатељица бежу сами и баскажу.

Тај усамљени чамец прође поред самог зида; веслач је био обучен у елегантно морнарско одело, а на глави је имао фее, који беше натакао на чело и њиме скрио лице. На један пут погледа горе, саже се једним покретом пуних грације и баца једну ружу пред моје ноге.

То је било у једном тренутку — али на месечевој светлости учини ми се да сам познала оне бледе образе и сјајне очи.

Он је ишао за мном.

Атилијо диже руку и збијајући шалу о том непознанку, рече ми:

— Сачувај је. Метни је у успомене о Посилину.

— Не волим увехло цвеће, одговорих хладно.

Нагнух се изван терасе и испустих ружу; бела морска пена однесе је, титрајући се њоме.

Седећи у средини чамца, он ме је посматрао.

*

Не видех га више за све време док сам била на мору и могла сам мислити, да сам се варала, да је то било неко уображење моје маште, да ми неколико дана после тога није кнегиња поверила, како је видела једну тужну прилику која је тачно личила на маркиза и која је замисљена блудела као неки јунак из баладе. Она је била у колима и према томе није се могла поуздано уверити, „али срце ми је моје говорило, да је то био мој мила Л.“

И моје срце говорило је и сувише! говорило ми је толике друге, болне и тужне ствари, докле би Атилијо седео крај мене а бледи месец тамо на оној мраморној тераси оввијао пас истим зраком.

Атилијо је венеу у нераду. Он није ни онажао како је беспосличење притискало његову снажну, живахну природу. Ја сам била узрок, што је он оставио свој пук, своје пријатеље, свој позив, све навике свог радног и корисног живота.

Он се жртвовао за мене . . . сиромаш Атилијо, за мене, која нисам била тога достојна. Али ја нисам хтела да се то његово добровољно прогонство још продужава, пошто је мој пут био означен а кајање имало да испуњава цео мој будући живот; на што још обзирати се на неку слабост?

Напрегох сву снагу, да бих покренула пуковника, да се прими службе: у почетку се томе чудно, за тим се радовао и напослетку одредили смо полазак за почетак месеца марта.

Кнегиња нас није пратила. Остависмо је да се усхићава Напуљским небом, под којим се још непрестано надала да почне другу младост. Да је у онште то чудо могућно, она би била кадра да га учини; колико ли би жена од двадесет година пожелела, да имају живот и елеганцију те љупке старице.

Пут нам је био врло једноставан — железница је имала да нас доведе право до града, али ја сам мислила да мало с пута ударимо у страну и да се један дан одморимо у замку.

Ох, да сам предвиђала, да ће ми та незнатна промена припремити нову несрећу! Али можда моја жртва није била потпуна, те ми је била потребна велика казна да задовољим неумитну правду.

Правда божја? људска? случајна? — не знам. Ја не верујем у суд који је увек готов да кривице казни или да их заведе у легендарну књигу вечитих мука; али верујем у бескрајну правду природе, у општу равнотежу која не води рачуна о индивидуи, о добу и месту, која кажњава оца у сину и човека у народу. Покаткад је та правда непосредна, као у мом случају — светина тада мисли да се ту умешао божји прет — али у другим случајевима остане скривена у кратком току живота, јер шта је живот у бескрајном поретку природе? и шта је човечја душа, са свима својим боловима и свима својим греховима, у срањењу с великом душом васељене?

Али доста — било како му драго, ја испих горки пехар до наискап и радовах се због тога.

Моје срце може, мирно и очеличено, ићи у сусрет будућности.

*

Петнаест миља удаљена је наша вила од железничке станице. Пошто смо телеграфовали слугама, кочијаш нам изиде с колима у сусрет.

— То нису моји коњи! — узвикну пуковник, чим смотри два млађа, ватрена коња који су грицкали ђемове и које је кочијаш једва уздржавао.

— Коњи господина грофа мало су слаби па је господин барон мислио да ће бити боље да узмем његове.

Тај барон био нам је у селу сусед, стари пријатељ мога оца. Он је, кад ми куд одемо, чувао наш замак.

Уђосмо у кола. Дан је био обичан, али ваздух је био благ и у њему беше нечега што је објављивало пролеће.

Отворисмо кола, да бисмо боље уживали у посматрању природе, а пошто је дрвеће било голо, упозори ме

Атилијо на једном савијутку на леп положај нашега замка, око кога беху пространа, таласаста поља.

Коњи су дотле ишли одлично, али онај с десне стране поче сад наједанпут давати знаке немира, поче ћулити уши и с раширеним поздрвама удисати ветар.

На далеком хоризонту почеше се гомилати танки облаци и нагла промена температуре наговештавала је да ће бити олује.

— Јеси ли сигуран у тог коња с десна? — упита мој муж кочијаша.

— О, господин грофе, не бојте се ништа.

— Гледај да стигнемо пре кише; те животиње баронове не чине ми се сигурне.

Не прође много а уплашени коњ се умири, али кад наједанпут загрми, он поскочи и пропе се на предње ноге, а на поздрве му јуриу пена и крв.

Ја почех страховати од несреће. Атилијо покуша да ме умири и поврх свега да ме охрабри.

Грмљавина је бивала све чешћа, а ватрени потези проседали су црне облачине које су се приближавале невероватном брзином.

Настала је општа забуна. Коњи, готово луди, јурили су бесно, те оба момка бледа од страха, беху напрегли сву своју снагу, да их задрже.

Ја читих у очима свога мужа тиху резигнацију која је била далеко од тога да ме умири.

На један пут чокоти, јурећи као ветар, успеше се на једно дрво, које је било испречено на путу, кола се преврнуше, коњ дешњак, који беше прекинуо штранге, настави свој очајнички трк, докле је онај други био клекао и тешко дахтао.

У том ужасном тренутку осетих како ме издигосе у вис две снажне руке и докле су се опруге и дрвенарија крхали, ја сам благо пада на земљу без и најмање повреде.

А Атилијо?

Атилијо да би мене спасао, није мислио на себе самог и лежао је онесвесћен с једном ногом под колима.

Кад сам га видела непомићна, бледа, готово без живота, више нисам знала за ситуацију, у којој сам се налазила, нити сам знала шта је с коњем који је утекао, ни са слугама који су збуњени од пада чекали на моју заповест.

Осећала сам само, да се он жртвовао да мене спасе и да би можда умро, да сачува од опасности жену која га је изневерила.

Како смо дошли у замак, ја не знам; а и не тиче ме се да се тога сећам. Све моје бриге биле су посвећене њему који је још био онесвесћен. Осем повреде на вози он је добио велики потрес мозга, и лекар, који је је одмах познат, није крио од мене, да су повреде врло тешке.

(СВРШИЉЕ СЕ)

О ДЕОБИ ПОЉСКЕ

— СЛИКА ИЗ ОПШТЕ ИСТОРИЈЕ —

(СВРШЕТАК).

Какво је стање наступило у Пољској после прве деобе види се из тога, што један савременик овако нише

о томе: „Руски је посланик вице-краљ, његове креатуре дају свему тој, он подржава распру између краља и магната како би принудно обе стране да траже заштиту царичину. Права престоница Пољске јесте Петроград, а Варшава игра улогу губернијске вароши.

У кратко рећи нестало је трага сваком самосталном политичком животу“. (Костомаров). Све је то постигла својом вештом политиком Катарина II., она уста царица која је стајала у превиси с највећим философима тога доба, Волтером и Даламбером. Она је умела пољске магнате тако вешто да привеже за руски престо, да је за њих милост или немилост њена била питање живота или смрти. Положај руског посланика према краљу Станиславу одговарао је, како вели Француз Сегир, положају француских Мајордома према Мероинџима.

Међу тим се и Пољаци тргоше. Они почеше да увиђају куда ће их одвести политика коју су докле водили.

У њима се појави патриотска мисао да се даде деоба отаџбине спречи и да се изгубљено поврати. Тога ради они су гледали да употребе zgodnu прилику када Катарина ратоваше са Шведима и Турцима, да удесе ствари у Пољској. Ово им се чинише у толико лакше што њиховим жељама изађе на сусрет и Турска: она обећа Пољској помоћ да би ју заштитила од мешања које друге државе.

Пољска хтеде да живи и напреже последњи пут све своје силе да изврши препорођај. То је доба националног покрета у Пољској. Партија која је хтеда реформу агитоваше с успехом од год. 1789. У марту 1790. Пољска закључи с Пруском уговор за одбрану.

Пре свега требало је приступити промени оног анархистичног устава који су стране силе на штету Пољске подржавале. С тим се прво и отпоче. Скупштина у Варшави изабра нарочити одбор ради промене устава, подиже број војске на 60.000 и нареди нов порез. Према политичким приликама судећи није било никакве опасности, јер ма да Француска заузета револуцијом не могаше Пољској притећи у помоћ, то се: Енглеска показиваше непријатељски расположена према Русији, а Турска и Шведска објавише Русији и рат.

Пруска је, како рекосмо, тражила пољско пријатељство и закључила с њом савез за напад и одбрану. Ето у таким приликама скупштина од 1791. г. усуди се да приступи промени устава. Она прогласи престо пољски наследним и за наследника дому Поњатовскога изабра владоца из куће саксонске.

Та скупштина ухвати и оно кобно „*Liberum veto*“. Она подели законодавну власт између краља, сената и посланичког дома.

Она даде краљу извршну власт са 6 министара, који беху посланичким домовима одговорни. То беше знаменити *устав* пољски од 3. маја 1791. г. Све се сад заносило сјајном будућношћу Пољске. Говорило се да је нови пољски устав бољи и од енглеског и америчког устава.

Али какво разочарање!

На скоро се показа да је устав од 3. маја дело мањине пољских племића. На скупштини било је присутних само 147 чланова, а одсутних 327. Већина дакле пољског племства била је против поправке устава, т. ј. она је хтеда пронаст своје отаџбине. Глас о промени устава није се ни мало дошао двору петроградском. Катарина писаше да треба чекати појединости, међу тим она је готова да изађе на сусрет свима евентуалностима и да не устукне ни пред самим ђаволом.

Она је страшно кудила пољску скупштину што је укинула „*Liberum veto*“, тај, како га Катарина назва, нападјум пољске слободе.

„Ми ћемо“, писала је Катарина своје посланику Булгакову: „као и пре тако и сада бити мирни посматрачи, докле год сами Пољаци не затраже помоћи да васпоставе раније законе“. Она је врло добро увиђала да ће сама опозиција у Пољској отворити широм врата ру-

ској интервенцији. Образовање једне конференције (удружења), која би била управљена против новог устава беше само питање времена. И тек што је Катарина закључила с Турском мир у Јашу, мораде се окренути Пољској. Њена политика беше у томе, да увуче остале силе у рат против француске револуције, како би могла слободније у Пољској жарити и валити.

Она говораше да су њој раније закључени уговори с Пољском свети и да она не може допустити никаквих измена, при чијем се постанку није на мало на Русију обзирао. Она куди неодлучност двора бечког и берлинског и вели, да је Русија само у стању учинити у Пољској све што хоће. „Ја се“, вели царица: „изражавам непријатељски само против оних који су ради да ме поплаше. Од Катарине II. — вели она, — често су дрхтали њени непријатељи, али није познато да су се непријатељи Леополдови од њега и бојали.“

Русија се даде на посао да произведе у Пољској контра-револуцију. Под утицајем руским постаде *тарговицка конфедерација*, на чији захтев упаде у Украјину 80.000 Руса и 20.000 Козака. Гром поче грмети у даљини; од Дњепра се небо наоблачи, бура се приближаваше и сјаја од 3. маја нестале за навек.

Скоро $\frac{2}{3}$ земље беху поседе руске трупе. На позоришној згради у Варшави освану прилепљен овај сатиричан оглас: „Немачки и руски глумци представљаће трагедију „Пронаст Пољске“; пошто комад стаје државу 20.000.000 дин., то је улазак за публику бесплатан.“

Али да, ми смо заборавили да је Пољска имала једног моћног савезника — у Прусској. И кад на основу ранијег уговора пољска влада затражи од пруског посланика Лукесинија да се дигне војска, тада овај Макијавелов сународник одговори, да његов краљ неће да зна за то. Шта више, пруски краљ Фридрих Вилем био је толико некавалер да је пољском краљу писао нарочито писмо, у коме не само да куди пољски устав на коме му је раније честитао, већ прети новом деобом Пољске.

Још је пољским родољубима остало само једно средство да покушају, т. ј. да се својим силама одупру много надмоћнијем непријатељу. Али њима ни то не пође за руком. Истина је њихов знаменити родољуб, Тадија Кошћушко, у боју код *Дубјенке* однео победу над једним одељем руске војске, али се опет мора повлачити, јер му Руси беху зашли за леђа.

Међу тим краљ Станислав изјави да приступа *тарговицкој конфедерацији*, одричући се тиме и устава од 3. маја. Знаменити родољуби као Игњат Потоцки, Малиховски и др. морадоше се повући из савета краљева, њихова места заузеше руски и пруски штићеници, који одбацаше нови устав и васпоставише на ново „*Liberum veto*.“

Ну Пољаци су овим познали тек половину несреће, јер још ништа не знађаху о уговору, којим се иде на нову деобу Пољске. Њихов савезник, пруски краљ, такође упаде с војском у Пољску, изјавивши да то чини бајати због немира који угрожавају спокојство његове државе. Русија и Пруска беху се у напред споразумеле о деловима који ће свакој од њих принасти. Аустрија беше при овој деоби од плена искључена.

Ну ни то не беше доста, требало је пољскоме народу нанети још већу срамоту тим што га натераше да сам ову деобу одобри кроз уста свога бедног сабора. Под притиском руским и пруским би сазвано у Гродну нешто палик на сабор и краљ Станислав би добављен тамо да председава при пронасти своје државе и отаџбине. И тај такав сабор у Гродну, који би отворен 17. јуна 1793. год., бејаше опет ради веће поузданости опкољен руским трупама.

Тада пруски и руски посланик изађоше с једном нотом у којој се каже да Пруска и Русија не могу друкчије сачувати Пољску од потпуне опасности, већ да од ње оцене пограничне области и да их споје са својим државама (!) Од посланика који припадаху *тарговицкој кон-*

федерацији усудило се само двојица да протестују, али и они мораше за то одмах бежати из Гродна.

И када Пруска и Русија захтеше формално уступање пограничних провинција, сабор одговори Русима понизно и молећи, а Прусима пркосећи и презирући их. Ну заповедник пруске војске Игелштрем и руски посланик одговорили на то тим, што оне посланике бацилише у тамницу, који се не хтедохе безусловно покорити. На то угрожени сабор одобри да се уступе области које је Русија тражила. Подмиривши руска захтевања и надајући се да је непријатељ тиме раздвојен, сабор не хтеде ни да чује за пруске захтеве. Ну овај отпор беше узалудан јер Русија не хте напустити свога савезника.

И кад се сабор и даље устезаше да одобри пруске захтеве, руски посланик, Сивер, затвори неколико посланика, још тежије околи сабор војском, пусти руског генерала Раутенфелса те и он заузео место у дворници, где је сабор заседавао; а сваког оног посланика који не би говорио у смислу понуштања војници би извукли из сабора. Али поред свега тога, када дође до гласања, ниједан посланик не хтеде дати свога гласа; 23. септембар 1793. г. и ноћ за овим даном беху испуњени немим ћутањем, а за све то време краљ је седео у сабору на своме престолу, а посланици у својим клупама. Око 3 сахата из јутра изађе генерал Раутенфелс на поље да доведе своје гренадире, тада устаде маршал сабора Вјелински и запита три пута једно за другим: да ли сабор допушта одбору да потпише уговор с Пруском? И нико не одговори! Тада се зачу један издајнички глас: „Ћутање је знак одобравања“. Било је тада 4 сахата из јутра, посланици оставише дворану бришући сузе из очију. Смртна пресуда Пољској би потписана. Она мораде уступити Русији 3, а Прусској 3½ милијуна становника. И док Русија захвати поглавито области руске и литванске, док Пруска засече у срце Пољске и још 1½ милијон Словена више дође под јарам немачки. 16. октобра и на предлог проданог грофа Анкијевића Пољска закључи савез и пријатељство с Русијом, или другим речма потчини Русији и овај још једини остатак Пољске.

Ако би се рекло да је Пољска заслепљеношћу својих синова и општим расулом заслужила несрећу која је снађе првом деобом, никако се то не може рећи за другу деобу. Пруска и Русија овде беху главни виновници.

Пошто смо видели како се свршила прва два чина из раније поменуте трагедије да приступимо сад трећем и последњем чину. Овде је главна личност једном већ поменути родољуб пољски, Тадија Кошћушко, јунак од Дубјенке.

Кошћушко беше син једнога незнатнијег племића. Он је још за рана на себи некусно последице зла од кога је Пољска смртно боловала, јер је својим очима морао гледати како му оца убијају сељаци, чије стање беше више него ли очајно. Сам пак Кошћушко био је немојан, кад се усудио, он, сиромашан племић, да потражи руку кћери једнога пољског магната. После тога разочарања, он стеже срце и гледао је да на другом пољу стече себи ловорика. Тако и би. Он се, као и Француз Лафајет, славно борио у америкаанском рату за ослобођење и вратио се одиокован од републике Циципати. После друге деобе Пољске, Кошћушко се повуче у Саску, где затече све знамените родољубе пољске од 3. маја. Послан отуда у Француску, Кошћушко је добио обећање за помоћ од одбора за јавни савет (*comité de salut public*) а радио је из Дражђана да се у Пољској организује једна општа завера против освајача. Она је завера у скоро бројила на тисуће племића, свештеника, грађана и отпуштених војника. И поред свега тога, руски заповедник генерал Игелштрем не могаше јој никако ући у траг.

Дав, када је војска пољска требала да се разоружа и распусти, ускори почетак револуције. Мадалински се устезаше да разоружа своју бригаду, већ пређе Буг, баца се на пољске области под Пруском и упути се на Кракову. На глас о томе, да се он приближује, побуни се

ова друга пољска престоница и протера руску посаду. Сад потрча и Кошћушко, издаде проглас за побуну у коме побаше поступак освајача пољских и позиваше народ на оружје. Направи се 5000 коса за сељаци (као оружје), родољуби прикупљаху добровољне прилоге, а ко не хтеде дати милом морао је силом.

Тај глас поплаши Игелштрема у Варшави и он одмах посла Тормасова и Денисова против Кракове.

Тормасов се сукоби код *Проклавице* с Кошћушком и Мадалинским, који не имаху више од 4000 људи, од којих више од половине беху сељаци.

При првом сукобу разбеже се пољска коњица, састављена из самих племића, објављујући општи пораз и ропство Кошћушково. Али сељаци под Кошћушком на ново наспоставише битку и узеше Русима 12 тонова. Да би показао колико презире плашљивост пољских племића Кошћушко збаци са себе племићску пошњу и обуче се у сељачко одело. Глас о овоме успеху стиже као стрела у Варшаву. 17. априла 1794. г. у 3 сахата из јутра плану буна у Варшави, звона зазвонише на свима црквама. Пруски заповедник, генерал Игелштрем, једва умаче из града, оставивши Пољацима 12 тонова, 4000 мртвих и 2000 заробљених. Вилна, главни град у Литви, пође за Варшавом и протера руску посаду.

У Варшави се основа привремена влада која одмах посла гласника ка Кошћушку; она беше поглавито састављена из људи од 3. маја, међу којима Пдњат Потоцки заступаше умерене а Калински ватрене елементе. Краљ Станислав остаде у својој палати, њему указиваху свако поштовање, али су по мало на њ и мотрили.

Ну, на жалост, звуци слободе не одјекиваху дуго по Пољској; силни се непријатељи већ устремиле да угуше и тај последњи подвиг народни. Прусци у брзо заузеше Кракову и варшавска влада објави с тога рат Фридриху Виљему. Сва се борба сад усредреди око Варшаве. Против ње пође 4000 Пруса, који се пред самим градом сједишише с 10.000 Руса под генералом Ферзенем, а чувени генерал Суваров беше већ на путу за Пољску.

Да не би било и у овој деоби искључена, Аустрија такође упаде с војском у Малу Пољску. Кошћушко се пожурни да учини све што беше могуће учинити. Он се реши да победи генерала Ферзена пре него што Суваров стигне, али у борби код *Махејовице* поред све очајне борбе Пољаци беху потучени и Кошћушко заробљен са целим својим штабом.

Овим је била решена не само судбина Варшаве него и судбина целе Пољске. Ујединивши се с Ферзенем, Суваров заузео на јурин предграђе Варшавско Прагу. „Пољаци се бранише с очајањем и самопрегоревањем“, вели један очевидца.

„Улице су покривене лешевима, а крв потоком тече“ вели опет Суваров у своме првом извештају. Он уђе у Варшаву и Катарина га постави за фелдмаршала. Краљ би послан у Гродно. А 24. октобра 1795. год. би потписан и *трећи уговор о деоби Пољске*; уговор којим потпуно нестаје пољске државе из кола самосталних и независних јевропских држава. Аустрија зграби војводство Краковско, Пруска Варшаву, а Русија остатак. Краљ Станислав, добивши богату пензију од Русије и Пруске, живео је после тога у Петрограду, где је и умро. А знаменити родољуб Кошћушко, пошто је провео неко време у Петрограду као заробљеник, пресели се за тим у слободну Швајцарску, где и умре 1817. год. Кости су му по жељи његовој пренесене у отаџбину и сахрањене у Кракови.

Ну и ако је Пољска била политички мртва ипак из остатака њене војске образовао је Пољак Домбровский оне своје прослављене пољске легијоне, који пуних 20 година беху нераздвојни од француске заставе. На Требији видимо Домбровског, у Египту Зајончека, а Јосифа Пољатовског код Бароћина. Тако су, дакле, побеђене Пољаци код Махејовице видели њихови победници као своје противнике на свима јевропским бојиштима: у Италији,

Швајцарској, Аустрији, Пруској, Пољској и Литви. Наполеон је заситио пољску освету, водећи Пољаке у бој против оних сила, које су Пољску упропастиле. После двадесет година кажу да је баш пољски краљевић Владислав увео Пољаке у свету Москву.

Пољацима не остаје сад ништа друго већ да се боре на живот и смрт за своју народност, те да не изгубе и њу, као што су и државу изгубили. Једна њихова родољубива песма гласи: „Пољска тије још процала, докле ми живимо.“ А да је то донеста тако доказали су они својим револуцијама од 1831. и 1863. год.

проф. МИХ. Ј. БОРБЕВИЋ

ОБИЧАН ЧОВЕК

ШАЛА У ТРИ ЧИНА

НАПИСАО

Бранислав Ђ. Нушић

Л И Ц А

Арс Милићевић, трговац	Софија Дамњановић, удова
Марија, његова жена	Жарко Дамњановић, њен син
Душан	Јованче Мицић трговац из унутрашњости
Зорка	
Вићентије Петровић, чиновник у пензији	Перса, његова жена
	Никола, момак код Арсе

Збива се крај Београда, у винограду Милићевићевог на Тончићерској брду.

П Р В И Ч И Н

Зеленило и јака светлост. У дубини сеница, под којом је пољски сто и столице. Између сенице и једног високог грма љуљашка, а напред, с десне стране, пољска кауца.

І. ПОЈАВА

Зорка сама.

Седи на љуљашци, љуљашка се и чита извесну књижицу лево погледом. Обучена је лако, а на глави јој пољски слажни шешир, окићен свежим цвећем. Чита:

Што у зору цвеће слађе мири гором,
И тичица кличе к'о најлепша нада;
И молитва моја топлија је зором: —
Да ли што се тада и ти будиш млада.

(Саусти књижицу на крило). Сад ми је још лепша ова песма, овде на љуљашци у овом зеленилу. То нисам знала, а од сад ћу само на љуљашци читати његове стихове: да не додирујем земљу, летећи кроз ваздух, дишући брже и осећајући природу још свежијом. На љуљашци, о Боже! како то нисам знала? Него није то само на љуљашци; мени се његови стихови и иначе допадају, о лепи су они где год се читају! *(Слази са љуљашке)* Ох, што бих волела, кад бих имала ком да поверим своју тајну! Тако бих волела! Могла би Душану; зашто не, брат ми је! Али знам да би ми се смејао; свако би ми се смејао: ко је то још чуо и видео, волети неког а не познавати га! Сваки би ми се смејао, а истина је, истина је жива, ја волим тог Дамњановића. Не само његове песме, него и њега волим. Не варам се ја; и сама сам увек мислила да се варам, али не варам се. Никад га нисам видела, и знам само то, да је млад и да је написао ове песме. Боже, да кажем ком одиста би ми се смејао; али за то ми се та моја љубав још више допада: допада ми се што није обична; не волим ништа обично. *(Отвара овер књигу и чита)*

„Као вихар, као дах
„Хитро, топло као зрак.....

Не, не! То треба на љуљашци читати. *(Пође ка љуљашци, по у том ступа на позорницу Вићентије, те Зорка застане)*

ІІ. ПОЈАВА

Вићентије, Зорка.

Вићентије *(Стар момак, укључено обучен и чисто избрђан, но реуматичан На глави носи слажни шешир, а улази на позорницу под отвореним сунцобраном)* Гле, ти си ту, Зорице; а где ти је отац, ваља да није заборавио?

Зорка. Он је по цео дан доле код мајстора, тамо се оправља ограда.

Вићентије. Знам; али *(Гледа у сат)* време је већ за нашу партију шаха

Зорка. Је л' те, Чика Вићентије, ви волите стихове? Је л' те?

Вићентије. Какве стихове?

Зорка. Па тако, на пример стихове о љубави.

Вићентије. А, љубави — па јест, ако је о љубави, оно волим их; за што да их не волим?

Зорка. Молим вас, да вам прочитам само ове *(Тражи по књижици и нађе)* Али, знате пита: да седнете на љуљашку, да се љуљате, а ја да вам их читам.

Вићентије. Какву љуљашку?

Зорка. Па ово овамо, седите па се љуљате а зажмурите, па онда, ако сте заљубљени — Истина, чика Вићентије, јесте ли ви заљубљени?

Вићентије *(У незгоди, за се)* Хм! Није него још нешто! Као да се такве ствари говоре деци. *(Гласно.)* Та, оно, нисам; али за што? Могу ја са свим зажмурити и љуљати се, а не бити заљубљен.

Зорка. Замислите, чика Вићентије, да сте заљубљени и да не познајете ону, коју волите.

Вићентије. Ето ти сад! Од куда се то може замислити!

Зорка. Може, седите само на љуљашку и зажмурите, а ја ћу вам читати стихове, па ћете онда осетити, како ће нешто топло да вам проеструји кроз срце, кроз крв и кроз кости. —

Вићентије. Кроз кости? *(Хвата се за колена)* Ух!

Зорка. Шта вам је?

Вићентије. Боли ме, ево овде, и овде. Ниси требало ни да ми помињеш кости; сећаш ме само мојих мука? Струји мени кроз кости одавна већ.

Зорка. Шта?

Вићентије. Ех, шта! Кад је човек реуматичан, он се мора одрећи сваког уживања, и сва му је забава трљање шпиритусом и камфором.

Зорка. А је л' за то ви, чика Вићентије, увек миришите на камфор?

Вићентије. Не знам; то нисам приметно, али знам да не миришем на љубичицу. *(Слази на кауцу.)* Нисам тако стар, али тај проклети реуматизам; па још кад ми га ко помене. —

Зорка. Па за што се не лечите?

Вићентије. Ех, за што: нема ко да ме негује. Ево, дошао сам вама у госте, на чист ваздух, али — не помаже ту само чист ваздух, већ нега, нега!

Зорка. За Бога, зар вас ми не негујемо и не пазимо?

Вићентије. Та како да не! Не кажем ја то; није то та нега, већ ту треба неко да трља, да чува, да завија.

Има ти ту триста ствари, а то, душо, може човек само у својој кући и имајући код свог крај себе.

III. ПОЈАВА

Арса, пређашњи.

Арса. *(Омален и дежмекаст, а весела изгледа. Поси под левом мишком таблу шаховску и у истој руци шешир, а десном се брише од зноја.)* Где си ти?

Вићентије. А где ћу бити него овде. Овде сам ја сваког дана у исти сат и у исти минут, него ти обично не долазиш на време.

Арса. *(Ставља шаховску таблу на сто и отвара).* Ама имам муку с оним мајсторима; недељу дана праве ми једну ограду *(Наместа фигури).*

Зорка. Ви ћете сад шаха; да вас не узнемирујем?

Вићентије. За што, не узнемирујеш нас.

Зорка. Знам, знам; али кад год ко изгуби, после мене изгрди; волим да се склоним *(Одлази).*

IV. ПОЈАВА

Арса, Вићентије.

Арса. Али слушај, један услов: да играмо као људи и као браћа.

Вићентије. А како смо до сад играли?

Арса. Прво и прво, не смеш да узвикујеш, јер ти, брате, кад мрднеш једну фигуру тако се раздереш, као да отимаш какав град, а то мене престрави: знаш да сам меког срца.

Вићентије. *(Наместа и он фигури)* Ето ти сад; ако си ти мека срца, а ја сам меких костију, па ћутим и тршим.

Арса. Ето, од ономад, кад си направио шах-мат тако си дрекнуо, да ја мал' нисам добио лупање срца.

Вићентије. Добро, добро, голубе; кад ти од јутрос постављаш услове, онда ћу и ја: прво и прво, нећу по два сата да мислиш код сваког покрета; ти, брате, кад хоћеш да повучеш фигуру, дршћеш као да ћеш потписати меницу, па онда стењеш, чунаш бркове, гризеш нокте и такве некаке ствари, да те је страха погледати

Арса. Добро, добро. Хајде полази, твоје су беле.

Вићентије. *(Мало размишља па повуче фигуру)* Хајде помози Боже!

Арса. Ево, не размишљај, видиш. *(Миче)*

Вићентије. Јест код првог! А дедер голубе си ми мој, да те видим сад! *(Код тих речи узвикне и тресе фигуром)*

Арса. *(Трне се)* Ама немој, брате Вићентије, утишај се, каква ми је то забава, кад ми преседне. *(Миче)*

Вићентије. Преседне теби тек док макнем овог, видиш ли, овог ђиду! *(Миче. Арса се задуби над таблом, завлачи прсте у косу и чука бркове).* Е док ти смислиш ја бих могао читати новине. Истина, добро се сетих, је ли донео од јутрос момак пошту из вароши?

Арса. Бога ми, добро кад помену пошту *(Тражи поштовима),* видиш, ја бих заборавио: имаш од јутрос једно писмо. — А, ево га! *(Да му, па се даље задуби у таблу)*

Вићентије. *(Пола за се)* Немам баш ни од ког да очекујем писмо. *(Завлада адресу, па онда отвара и пошто прочита погине а он се расположи и устаје од стола те долази напред)* Од куда она да ми пише; шта би имала да ми пише? *(Осврће се, да га не слуша Арса, па онда погласно чита)*

„Поштовани Господине.“

(Говори) а могла је баш рећи и драги господине, — *(Чита)*

„Не знам како да Вас известим о ствари, која је за мене тако непријатна. Мој син, тек што је свршио Велику Школу, није имао преча посла, него да напише једну несташну политичку песму, — *(Говори)* Хм! Није него још нешто! *(Чита)* „и с тога је осуђен на шест месеца затвора. — *(Говори)* Бестрага му глава! Требало га је осудити на шест година. *(Чита)* Ви ћете појмити, колика је то несрећа за мене — мајку, а колика олет сметња, да се остваре Ваше намере, са којима сам се ја већ сагласила. Једини би излаз био ипак Ваша помоћ. Ви добро стојите код меродавних; Ваша реч учинила би много, а и ја сам већ предузела извесне кораке. Да ли ћете бити тако добри, да дођете к мени што пре, те да Вам усмено још боље ствар објасним. Ваша поштоватељка Софија Дамњановићка.“

(Говори) Ето ти сад! Све којешта; све наопако! И какав је то безбожник, буди те Бог с нама, који пише политичке песме! Ко је још на свету писао политичке песме! Песма је за то, да се у њој пева на пример: дођи ми, дођи драгана... и тако нешто, а не политика. То нисам још никад чуо, да се политика пева!

Арса. Вићентије, ја повукох.

Вићентије. Хвала Богу! Мичи сад и за мене!

Арса. Како? Зар нећеш ти?

Вићентије. Не игра ми се.

Арса. *(Устаје и прилази му)* За што човече; шта ти је?

Вићентије. Тако, не игра ми се: пресело ми је. Засело ми нешто у грлу, као да сам прогутало лауфера или топ.

Арса. Ама, реци шта је?

Вићентије. Кад буде време казаћу ти. Него — можеш ли наредити да се упрегну твоја кола, ја морам ићи одмах у варош. Нећу се дуго забавити, вратићу се до ручка, али — морам ићи, да богме да морам. Слушај; ако ми ти не даш кола, ја ћу ићи пешке.

Арса. Али, молим те, како ти не бих дао кола; кад сам ти шта одрекао? *(Отрчи левој кулиси и виче)* Машо, Машо! Нема га, завуче се певаљалац у коњушницу па сива по део дан, наније се, а кад га питаш од чега, он вели јео много грожђа. Никола, ај, Никола, зови ми Машу; или не, слушај, реци му нека одмах упрегне у фијакер. Одмах, разумеш ли. *(Прилази Вићентију).* На добро, шта је то? Хоћеш ли ми рећи?

Вићентије. *(За се)* И од куда баш њен син да се нађе да пише политичке песме, као да то није могао написати ма ко други, ко год на пример, који и нема мајку.

Арса. *(Љубопитљиво)* Имамо времена док Маша упрегне, ако би хтео могао би ми и рећи шта је у ствари. Шта знаш, можда бих ти могао и ја помоћи.

Вићентије. *(Пошто размишља мало)* Имаш право, ти си ми најбољи пријатељ. Од тебе није требало ни до сада да кријем, и ако ми ти ту немаш шта да помажеш.

Арса. Шта знаш?

Вићентије. Знам. Него ево баш да ти кажем; ево шта је у ствари. Ти, брате, видиш како се ово из године у годину стари, па онда болести — ево овај мој ревматизам... Право да ти кажем, запустићу се, са свим ћу се запустити. Хвала ти, ти си ме позвао ето у госте, да проведем овде у винограду месец два, али није то само

чист ваздух, мени треба и нега, на пример, ја се морам сваки дан трљати.

Арса. Молим те, ако је то, па да те трљамо.

Вићентије. Ама није, човече, него хоћу у онште да кажем, да мени треба неге. А ко ће да ме негује, реци сам? Тако некако испустио сам да се женим док сам био млађи, а сад . . .

Арса. Сад је већ доцкан.

Вићентије. Шта доцкан? За што доцкан, као бајаги?

Арса. Вићентије, брате, па ја као мислим.

Вићентије. Мислио ти како год хоћеш, ја ћу да се женим. Ето то ти је то што имам да ти кажем. А за што да се не женим као бајаги; зар сам ја баш толико стар? Нећу да се женим онако лудо, тек да имам жену, него хоћу паметно, старију жену, на пример удовицу, али онако домаћицу жену, управо рећи друга. Шта имаш ти противу тога?

Арса. Молим те, ништа.

Вићентије. Па ето видиш, и нашао сам жену такву какву сам желео и, право да ти кажем — што да кријем, готово сам свршио.

Арса. Свршио?

Вићентије. То јест, нисам потпуно свршио, али, у ствари то је свршено. Питао сам лепо жену и она ми лепо одговорила.

Арса. Како ти одговорила?

Вићентије. Како! Тако лепо. Каже, имам сина, који свршава Велику Школу; до год ми је он у кући, не могу то чинити, а кад сврши школу и добије државну службу, тада може бити што.

Арса. Па је ли свршио тај школу?

Вићентије. Свршио је, али наонако! То ми и пише жена од јутрос.

Арса. Шта?

Вићентије. Тек што је свршио школу а он написао некакву политичку песму, па власт, да боме, осудила га шест месеца затвора. Ако! Песма му треба. А слушај, и она твоја . . .

Арса. Која?

Вићентије. Она, Зорка. По део дан само песме чита. Ето од јутрос, у мало ме овако болесног не попе на зљашку, па још жмурећки, да ми чита неке песме! Избиј ти то њој из шака и из главе. Песме! То је најпоганија ствар на свету. Нити сам ја видео још паметна човека, овако човека од реда, чиновника на пример, да пише песме, него све нека дечурлија.

V. ПОЈАВА

Никола, Пређашњи.

Никола. Кола су готова. (*Уклања се одмах*)

Вићентије. А, готова? врло добро! (*Узима сунцобран и полази*)

Арса. (*Испраћајући га*) Слушај, пожури. Ваља да ћеш бити за један сат овде. Знаш да имамо госте на ручку, ми нећемо седати за сто, сачекаћемо те.

Вићентије. (*Већ за кулисом*) Добро, добро; доћи ћу брзо.

VI. ПОЈАВА

Арса, за тим Марија.

Арса. (*Сам*) Шта је ово и шта му би? Просто упали се човек! Да ми је знати само, ко га је то навео, ко му то пуни главу; и за што је он то до сада од мене крио? Не би ми ни сад казао, да не паде у ватру.

Марија. (*Долази с лева*) Што одоше наша кола у варош, Арсо?

Арса. Што! Оди да ти кажем па да се чудим и кретиш.

Марија. Шта је за Бога?

Арса. Одвезла су младожењу.

Марија. Што се шалиш, Бога ти.

Арса. Волео бих и ја да је шала, али петина је. Ево да ти кажем у чем је ствар: Вићентије хоће да се жени.

Марија. Шта кажеш?

Арса. То што си чула. Хоће да се жени.

Марија. Ама, иди с мизим Богом.

Арса. Ти не веруј, а ја ћу веровати богме.

Марија. Па добро; ти си ми увек причао, како он неће никад да се жени, како ти је чак обећао, да ће нас помоћи кад удајемо Зорку.

Арса. То је оно, видиш! И ако нисмо са свим блиским сродници, опет он нема ближег. Не кажем да би све нама оставио, али тек толико би могао да нам помогне, да збринемо Зорку.

Марија. А ако се ожени?

Арса. Ако се ожени, онда . . . (*Махне руком, као кад би рекао: „Би на прође“*).

Марија. Боже, Арсо, па ко то направи? Да није неки наш душманин, или . . . Па коју узима?

Арса. Знаш ти ја веку удовицу. Али све једно, која је да је, теглиће себи и видећеш како ће се он одбити од нас. Знаш ја како је то, кад се матор момак ожени.

Марија. Јеси ли чуо, волела бих да знам, која је то, и ко то све направи. Па добро, је ли свршена ствар, или сад тек почела?

Арса. И да је сад тек почела, за нас је свршена.

VII. ПОЈАВА

Зорка, Пређашњи, затим Душан и Никола.

Зорка. (*Дотрчи*) Ево браце из дова, носи нешто, уловио је.

Марија. Ако је што добро бар за ручак, и онако немамо ништа пробрано.

Душан. (*На глави му бела капа са платном на потиљку, на ногама чизме, о врату ловачка торба и лов, а о рамену пушка*) Ево вам дова; али нисам био врло срећан. (*Скида пушку и торбу и долаже Николи, који је дошао за њим и који одмах односи све*)

Зорка. Јеси ли далеко ишао?

Душан. Нисам.

Марија. Да ниси ознојен?

Душан. Нисам, лагано сам ишао.

Марија. Добро си и толико валовно, бар имаћемо ако стигне за ручак. (*Хоће да пође, па се врати*) Слушај Арсо, ако хоћеш хајде у кућу да ово спремимо и да проговоримо још реч две. Не може, знаш, та ствар да ми изиђе из главе (*Одлази*).

Арса. Хајде! (*Вади једно писмо из џепа*) Ево и за тебе има јутрошњом поштом једно писмо (*Даје га Душану и оде за Маријом*).

VIII. ПОЈАВА

Зорка, Душан.

Зорка. Зар си са свим сам био?

Душан. Нисам ја никада сам, кад је са мном мој Азор.

Зорка. Што не отвориш писмо? Зар можеш да трпаш да га не отвориш, ја то не бих могла, не бих никако могла.

Душан. (*Међуки неотворено писмо у џеу*) Знам шта је. Је ли већ дошао ко од гостију?

Зорка. Није нико, и чика Вићентије је отишао у парол.

Душан. Тако. Па ти си сама била од јутрос?

Зорка. Нисам, читала сам Дамњановићеве песме. Кад њих читам, ја никад нисам сама, мени онда други чак и смета.

Душан. Па колико ћеш их већ пута читати?

Зорка. По сто пута, непрестано, увек! Ах, то су тако лепе песме; ја их већ подовину знам на помет. Обешао си ми да доведеш који пут Дамњановића. Познајем толико твојих другова а њега не познајем. Је ли то мали човек; је ли као ти? Њега, је ли, сви поштују и цене?

Душан. Како ја видим, ти си готово у тог Дамњановића и заљубљена, и ако га никад ниси видела.

Зорка. (*Заираи га*) Ја не знам; не могу да тврдим, али одиста — и ма да изгледа неприродно — је ли нећеш да се љутиш што ти признајем?

Душан. Ето ти сад! Што да се љутим. Кад би та љубав била озбиљна, ја бих се и премисљао шта да ти саветујем.

Зорка. Душане, уверавам те, да је озбиљна. Ја се сама себи чудим шта ми је; покушавала сам да се уверим није ли шала; питала сам се толико пута: зар је могуће полети кога а не познавати га... Кад хоћеш да ти будем искрена, као сестра искрена, ево ти признајем. Немој, молим те, да се љутиш што ти тако отворено говорим, ја мислим, да према теби морам бити искрена.

Душан. Добро, добро. Хајде, иди мајци. О томе ћемо ми други пут озбиљније разговарати; данас сам уморан. Иди ми спреми једну кафу и пошаљи ми јутрошње новине.

Зорка. Нећу да ти пошаљем, него ћу сама да ти донесем и кафу и новине. Хоћу одмах сад да разговарамо о томе. Ја ћу стрпљиво чекати док ти прочиташ све новине и док се мало одмориш, па после да разговарамо.

Душан. Добро, донеси ти кафу и новине, кад хоћеш. (*Зорка одлази*).

IX. ПОЈАВА

Душан сам.

Душан. Детињарије! (*Седа на кљуцу*) Боже Господе, да дуга времена! Ето већ и чика Вићентије побегао мало у варош. Да видим из новина, ако се игра што добро у позоришту, те да сиђем и ја вечерам. (*Вади писмо из џепа*) Ово ће бити Огњановић, моли ме да му опет помогнем; кад бих имао само! (*Доласе отворио писмо и саледао погледом*) Дамњановић! Где, шта ће он? (*Устаје и чита*) „Драги Душане. Ти знаш ваља да за мој случај. Ја сам „поводом оне песме осуђен на шест месеца затвора; „овог часа чујем да је и у касацији свршено, и сутра, „нијдаље прекосутра бићу ваља да и затворен. Како су „моје и моје материјалне околиности такве, да ми „је то немогуће поднети, одлучно сам да пребегнем у „Аустро-Угарску где ћу, радећи на новинама, живота- „рити док ми се не допусти повратак. Да бих могао то „извршити, потребна ми је и твоја помоћ, и не ради доћи „ћу у виноград теби сутра, где ћу ти и објаснити, како „ћеш ми помоћи“. (*Говори*) Сутра? То је већ данас. Можда је и долазио, па ме није нашао. Никола, еј, Никола, —

Никола, ходи! (*Наставља читање*) „На тебе, ваља да, смем „рачувати, а пишем ти у напред, да сутра не одеш где из „винограда, у ком би случају све пропало. Твој *Жарко*.“ (*Говори*) Ако ме је тражио, мислиће одиста да сам небрежљив и да му нисам хтео помоћи. Никола. А, ту си; ходи овамо.

X. ПОЈАВА

Никола, Душан.

Душан. Слушај. Није ли ме од јутрос ко тражио?

Никола. Није, Господине.

Душан. Нико, нико?

Никола. Нико, Господине.

Душан. Један млад човек мојих година. Морао је долазити, само га ти ниси видео; и и у кућу на питај.

Никола. Није, за Бога, ја бих га видео. Овај су час стала једна кола код вратница, нисам видео ко је, јер ме ви дозвасте.

Душан. Сад, је ли? Врло могуће; добро, добро. (*Отрчи брзо*)

XI. ПОЈАВА

Никола, Зорка

Никола. (*Сам*) Нисам га видео! Као да мени требају четворе очи, да видим једног човека.

Зорка. (*Носи на послужавничку тасу кафе, а у руци један свежањ новина, те и једно и друго оставља на сто под сеницом.*) Где је Душан, Никола?

Никола. Господин? Стигоне једна кола, неки гост, па господин отрча у сусрет.

Зорка. Гости? Стигли већ? Никола, трчи зови оца, ево га он доле где се оправља она ограда. Да ли зна мајка?

Никола. Не знам, Госпођице.

Зорка. Ја ћу у кућу, да јој јавим; иди ти само зови оца; реци му, стигли гости. (*Отрчи она на једну, Никола на другу страну*)

(НАСТАВЉЕ СЕ)

БРИГА

РОМАН

НАПИСАО

ХЕРМАН СУДЕРМАН

(6)

(НАСТАВАК)

XIII.

Када се у јутро пробудио, виде мајку како седи поред његове постеље.

„Зар си већ устала?“ упита зачуђено.

„Нисам могла спавати“, рече она својим тихим гласом који је увек звучао као да моли за опроштај за оно што каже.

„А што ниси?“ упита он.

Она не одговори, али му поглади косу и смешкаше му се жалосно, те је знао да су близнаке све избрбљале и да није могла спавати од бриге за њега.

„Није било баш тако страшно, мамице“, рече он утешно, „мало су ми се смејали, али даље није било ничега —“

„Зар и Јелисавета?“ упита она с великим, плашљивим очима.

„Не, није она“, одговори он, „али“ — он ућута и окрете се зиду.

„Али?“ упита мати.

„Не знам“, одговори он, „тек има једно „али“ у томе.“

„Можда се грешим о њу“, рече мати, „а после, ово ти је послала по сестрама.“ При том извуче нешто подгачко, што је било брижљиво увијено у свилену хартију.

То је била флаута, од црног абороса, са сјајно-сребрнестим диркама.

Павле порумене од стида и радости, али радост ишчезе, и када је флауту посматрао један часак, рече тихо: „Шта ћу с тим?“

„Научићеш да свираш у њу“, одговори мати са нешто пописа.

„Доцкан је“, одговори он, жалосно машући главом, „сада сам намислио друго.“ — Учини му се, као да га приморавају да нешто умрло опет ишчепрка из гроба. —

„Чујеш ли, изгледа да си се јуче жестоко обрукао“, рече отац, када се нађоше при доручку.

Он се тихо смешкао у себи, а отац је гуњао нешто о недостатку застољубља.

Близнакама су очи биле велике, неиспаване, а када би се погледале, прешао би им блажени осмејак преко лица. Оне су бар биле срећне.

Недеље пролажаху. — Жетва се свесе неопштећена у житнице — захваљујући Павлову неуморноме старању. Била је благословена година, како је одавно није било. Али је отац већ рачунао, како би приход најбоље могао употребити за своје спекулације с тресетом.

Торокао је и даље по староме, и што му се господин Дуглас мање јављао, у толико се више разметао по крмицама о благослову његова учешћа.

Како се једном упустио у варање, морао је сваку лаж новом појачати. — Ма колико господин Дуглас био трпељив, ипак му је једном морала додијати злоупотреба која се чини с његовим именом.

Било је једном пре подне последњих дана месеца августа, када Павле, који је с Михаилом Раудеузом радио на дворшћу, снази како висока прилика суседова иде преко поља право к њима.

Он се уплаши, — мучно да је то што добро значило.

Господин Дуглас му пријатељски пружи руку, али му је поглед испод сивих, косматих обрва предсказивао зло.

„Је ли отац код куће?“ упита он, а глас му је знонио раздражено и љутито.

„У соби је“, одговори Павле снужено, „ако допустите, отпратићу Вас до њега.“

Отац скочи мало збуњено са столице, када снази очекиваног госта, али се одмах прибра и поче хвалисавим гласом: „Баш је добро што сте дошли, господине — врло ми је потребно да говорим с Вама.“

„И мени с Вама!“ одговори господин Дуглас, дошавши са својим крупним телом до самога њега. „Ко Вас овласти, драги пријатељу, да злоупотребите моје име?“

„Ја — Ваше име — Господине — шта се усуђујете — Павле, изиђи!“

„Нека остане овде“, одговори Дуглас, обрнувши се Павлу.

„Он ће да изиђе, господине!“ викну стари, „ваљда сам ја још господар у својој кући, господине?“

Павле изиђе из собе.

У мрачноме ходнику нађе матер, која је била склопила руке и укочена погледа гледала у врата. Када снази њега, бризну у плач и стаде ломити руке. —

„Одбиће нам још и тога јединога пријатеља, кога имамо на земљи“, једала је она, па паде у његова наручја, грчевито се тржући, када би цовске људи гласније до ње допрле.

„Хајде одавде, мамице“, молио је он, „ово те сувише узбуђује, а помоћи не можемо.“

И преко воље допусти да је он одвуче у собу за спавање.

„Дај ми мало спрћета“, мољаше га она, „иначе ћу наста.“

Он учини како му је наредила, и док јој је трљао следе очи, говорио јој је врло гласно, само да не чује викање људи.

Намах се зачу лупање врата — — за час наста тишина — необична тишина — па се зачу звекот лаца и промукло бесно викање очево:

„Султане, — држ’!“

„За Бога, он дражи пса на њега“, викну он и полете у дворшће.

Таман још стиже да види како је Султан, велики, зао самсов, скочио Дугласу за врат, док је отац с бицом у руци трчао за њима.

Михаило Раудеуз држао је руке у џеповима и посматрао је.

„Оче, шта чиниш?“ викну он, истрже му бич из руке и хтеде потрчати за псом, али пре него је могао притрчати, лежао је пас, удављен снажном песницом диновом, на земљи, опруживши све четири.

Дугласу је цурила крв низ руке и леђа. Гнев као да га је сасвим прошао. Стаде, обрису руццем руке и рече с доброћудним осмехом:

„Јадна животиња мора да је у то веровала.“

„Ви сте рањени, господине Дугласе“, викну Павле, кршећи руке.

„Учинио му се да је мој врат телећи бут“, рече он. „Хајдете мало са мном и помозите ми да се оперем, да ми се женскадија не унлаши сувише.“

„Опростите му“, молио је Павле, „није знао, шта чини.“ —

„Хоћеш ли натраг, деране“, јекну очев глас с дворшће, „зар ћеш да се сложиш с тим вероломником?“

Песнице суседове занграше, али се савлада и рече с усмљеним осмехом:

„Вратите се — син треба да остане код оца.“

„Али ја хоћу да поправим —“ муцао је Павле.

„Варалица, нитков!“ чу се са дворшће.

„Вратите се“, рече Дуглас, стегнувши зубе, „умирите га — јер ће иначе зло проћи.“

Па онда поче из све снаге звиждати неки марш, да не чује цовске, и откорача силно...

Стари је беснео по дворшћу као луд, бацао се ка мењем, вртео је руком ждрепчаник по ваздуху и танкао је ногама тамо амо.

Када ерете Павла, хтеде га ухватити за гушу, али у томе тренутку излете мати с јаким вриском из врата и баца се међу њих. Она обухвати Павла обема рукама, хтеде такође нешто рећи, али јој страх од мужа свеза језик. Могла га је само погледати.

„Жентурине“, викну овај, презриво мичући раменима, и окрете се; али како је свој гнев морао искомити на некоме, пође Михаилу Раудеузу, који се баш полако прихвати посла.

„Псето једно, шта ту зијаш?“ викну на њ.

„Радим, господару“, одговори овај и погледа га оштро испод прих обрва.

„Шта ми смета, псето, да те здробим“, викну стари, потурајући му песнице под нос.

Слуга се саже, и у томе тренутку полетеше му обе песнице господарење у лице. Он се затури — из мрачнога му лица ишчезе и последња кап крви, — не давши гласа од себе, мами се секире. — — —

Али у тај му мах с леђа ухвати руку Павле, који је са све већим страхом посматрао овај приказ, оне му секиру и баца је у бувар.

Отац хтеде поново налетети на момка, али га Павле, брзо одлучен, обухвати око наса, и, ма да се старац бацао ногама и рукама, однесе, прибравши сву своју снагу, на рукама у собу, чија врата споља за собом закључа.

„Шта си учинио оцу?“ питала је мати, која је, занемела од ужаса, посматрала овај насилни чин, јер јој је било сасвим необјашњиво, како се син могао прихватити оца. Поглед њен лутао је плашљиво по њему и понављала је тужно: „Шта си учинио оцу?“

Павле се саже к њој, пољуби јој руку и рече: „Умири се, мамице, та морао сам му спасти живот.“

„А сада си га затворио? Павле — Павле!“

„Док Михаило не оде, мора остати унутра“, одговори он; „не отварај му, — јер ће бити несреће.“

Па онда изиђе на дворште. Слуга се, грицајући црну браду, био наслонио на врата од стаје и гледао га је пакосно.

„Михаило Раудсузе!“ довикну му он.

Слуга се приближи. Жиле му на челу беху набрекле као плави коноши. Није се усудио да га погледа.

„Твоја преостала плата износи 5 марака и 40 пфенига. Ево ти их. — За пет минута мораш напустити ову кућу.“

Слуга му добаци поглед, тако необично мрачан, да се Павле упулаши при помисли, што је тога човека без икакве слутње толико трнео поред себе. Он упре поглед у њега, јер се надао свакога тренутка да га нападне.

Али ћутећи окрете се слуга, оде у шталу где скупи своје ствари и два минута затим изиђе на вратнице. — За време целог тога страшног приказа није пустио гласа од себе.

„Тако — а сада хајде к оцу“, рече Павле, чврсто одлучен да претрпи мирно све ударце и псовке.

Он отвори врата и очекиваше да види како отац на њ налетеће.

Овај је седео у углу софе, сав потонуо у себе, и зверео је преда се. Он се не помаче ни када му Павле приђе и молећи га за опроштај рече:

„Није ми то било мило да учиним, оче, али је морало бити.“

Он му добаци само поглед са стране, па онда рече гордо: „Теби је слободно учинити шта ти је драго . . . ја сам стар човек, а ти си јачи.“

А затим онет потону у себе.

Од тога је дана Павле био господар у кући.

XIV.

Протекло је од тада три недеље. Павле је радио, као да је роб. Па ипак га је био обузео необичан немир. Када би могао за тренутак да се одмори, није се могао више окрасити код куће. Све му је било, као да ће се зидови срушити на њ. Тада би лутао по рудини или по шуми, или би се шуњао око Хеленентала. Шта је намеравао, није се усудио сам себи признати. „Када бих тамо нашао Јелисавету, чини ми се, морао бих од стида потонути у земљу“, говорио би себи, па ипак се свугде обазирао за њом и сав би задрхтао од стрепње и радости, када би из даљине сназио какву женску прилику.

Поче занемаривати и ноћни одмор. Чим би заспали у кући, шуњао би се и често би се враћао тек у саму зору, да тешке главе и изломљена тела пође на рад.

„Хоћу да поправам — да поправам“, шаптао је често, и када би косом прошишао кроз жито, говорио је у такту: „да поправам — да поправам!“ — Али „како?“ то ни мало није знао; чак није ни знао, да ли је Дуглас уједина пса повређен.

Једном, када је у сумрак лутао с ову страну шуме, виде Михаила Раудсуза како иде од Хеленентала. Носио

је на рамену ашов, а о њему свој свежањ. — Павле га погледа оштро право у очи — очекивао је да од њега буде нападнут, али га слуга плашљиво погледа са стране и обиђе га у великом кругу.

„Ова рђа изгледа као да спрема какво зло“, рече он, гледајући за њим.

Дуглас је примио у службу овог истеринога, као што причаше један од надничара, и када је отац то чуо насмеја се и рече: „То и личи подлацу, тај ће ми спрешити леп колач.“

Био је тврдо уверен, да је Дуглас ствар предао државном тужиоцу, шта више уживао је донекле у помисли да буде осуђен — „неправедно“, разуме се, — и пошто прође дан за даном а тужба не дође, говорио је подругливо: „Милостиви господар воли крајње рокове.“ —

Али Дуглас је показивао воље, да учињену му поругу сасвим заборави, шта више не отказа ни позајмљени новац. —

Павлова је душа била препуна захвалности, и у колико је мање налазио пута да је некаже, у толико га је више тиштао срам, у толико га је бешње гоњило немир.

Тако је једне ноћи стајао опет на баштенској оградџи Хеленентала.

Магла ране јесени лежаше на земљи, а увела трава скупљала се полако. — Бела кућа утонула је у сенци ноћној, само је из једног прозора светлוצала мутна, тамно црвена светлост.

„Ту је она будна крај болне метере“, мислио је Павле. И како није знао другог начина да је зове, поче зашкдати. — Два, три пута застаде да послушне. — Нико не дође, а душу му обузе страх. —

Пинајући потражи ону отковану летву, коју му је Јелисавета онда показала, и када је нађе, уђе унутра. — Гранчице му кидаху одело; као у пустињи пузао се по поду, да нађе стазу. Напослетку изиђе на чистину. Бели шљунак расипао је неку неодређену полусветлост, а јасније засветле жижак у болесничаној соби.

Седе на клуну и упре поглед онамо. Учини му се као да се иза завеса креће сенка.

На један мах би светлије око њега Руже се видеше у ноћи Шљунак се сијао, а кућни забат, који се баш сада још уздизао у црној гомили, сијао се тамно-црвеном светлошћу, као да га је озарио зрак јутарње румени.

Зачуђено се осврте — — крв му се следи у жилама, — — високо на ноћњем небу подиже се крвава светлост ватре. Црни облаци онвичише се пламеним оквирама, бели пламени подиглоше се међу њих, а високо се уздиглоше ватрени зраци, као да је северна светлост на небу.

„Очински дом гори!“ — — — — —

Тешко му паде глава на наслон од клуне — али у тренутку затим прибра се — колена му закледаше, крв му узавре у слепим очима — „напред, спаси, што се може спасти“, викну нешто у њему — и у бесном трку продре кроз шибље, пређе ограду, и паде с оне стране у шанац.

Као јутарње сунце обасја запаљено имање пространу рудину. Стрњике се светлеше, а црну шуму обасу црвенкасти жар. —

Још је кућа била неповређена — зидови јој се беласаху као мермер, а прозори су се светлили као драго камење. — Дворште је било као уред бела дава. — Житница је горела, житница напуњена до крова благословом жетве. Његов рад, његова срећа, његово надање, све је ето прождирио пламен.

Опет се прибра — — — у бесној журби прелете преко рудине. — Када прође поред шуме, учини му се као да промаче поред њега нека сенка, која се спусти на земљу, када јој се приближи. Али је једва обратило пажњу на то.

Даље — спаси, што се може спасти! —

Са дворишта чу збуњену вику. — Слуге су трчале збуњено тамо амо, слушкиње су домиле руке — оестре су трчале и викале његово име. —

Седо се баш избудило. . . . Друм се напуни људи Довукоше кофе за воду, а и неки исушени шмрк.

„Где је господар?“ викну слугама.

„Баш га увосе — скрхао је ногу“, одговореше. — Несрећа за несрећом!

„Нека гори житница! —“ довикну другима, који сасвим збуњени синаху неколико малих кофа воде у пламен.

„Спасавајте стоку — чувајте, да не утрчи у пламен!“

Три, четири човека пожуреше се у шталу.

„Ви други на кућу — не износице ништа.“

„Не износице ништа!“ понови он, отржући неким странима ствари, које су баш носили из куће.

„Па хоћемо да спасемо!“

„Спасите кућу!“

Пође журно уз степенице. У проласку снази матер како немо и без суза седи поред оца, који је цвилећи лежао на софи.

Кроз једну баду искочи на кров.

„Дајте прево!“

Закачен за виле, дотурише му метални врх. Прштећи пређе млаз воде преко загрејаних црепова.

Јахао је на слемени, хаљине му се угрејаше, у косу му западосе усијане искре, које су долетале са житнице, на лицу и на рукама отворише му се мале, усијане ране. Он не осети ништа шта му бива с телом, али виде и чу све око себе — чула као да су му се умножила.

Виде како снопови у ватреним млазевима узлећу у небо и у дивним луцима доле падају — виде како коњи и краве истрчавају на пашу, где су међу оградом били добро склоњени — виде пса, унола згорела од јаре, како кида ланац.

„Одрешите пса!“ викну доле.

Виде мале лепе пламичке како у плавкастој светлости са забата житнице прелећу до суседне шупе.

„Шупа гори“, довикну доле. „Спасите што је у њој.“

Неколико људи одјурн да извуку кола.

А међутим шиштао је и прштао млаз воде преко крова, зарно се и у греду и сливао под црев. — Избише пред њим мали бели облачци, па ишчезосе да се појаве опет на другом коме месту.

Сада му на један мах паде на ум приа Суза, која је била затрпана старудијом сасвим у дну шупе. — Нешто га текну у срце. — Зар да пропадне и она, у коју се његово срце од вајкада надало?

„Спасите локомобилу!“ викну доле.

Али га нико није разумео.

Жеља да спасе „приу Сузу“, обузе га тако силно, да му се за час учини као да мора да жртвује и саму кућу за њу.

„Смена овимо!“ викну доле међу гомилу људи, која је већином стајала беспослена зијајући.

Крупан један видар из села попе се, скиде црев и прокрчи себи тако пут до слемени. Њему Павле даде црево, па се спусти — чудећи се у себи, како није скрхао ногу или руку.

Затим продре у шупу, из које му већ избијаше на сусрет загушлив дим.

„Ко ће са мном?“ повика он.

Пријавише се два надничара из села.

„Напред!“

Уђосе у дим и пламен.

„Ето руде — држите — брзо напоље.“

Прштећи и дувајући искотрља се локомобила на двориште. Иза ње и њених спаситеља сруши се кров од

шупе. — — — — —

Зора свиташе. Пласти освет менао се са димом рушевина, из којих овде онде избише пламенови, да се одмах немоћни опет утуле.

Светина се била ризишла. Непријатна тишина почињала је на дворишту, само се са згаришта чуло тихо пуцкање и пућкање, као да се пламени пре гашења још једном шапћући разговарају.

„Тако“, рече Павле, „би и ово!“

Кућа и штаза и све живо било је спасено. Житница и шупа лежале су у пенелу.

„Сада смо баш исто тако сиромашни, како смо били пре двадесет година“, размисљао је, гледајући ране, „а да се нисам скитао, све ово можда не би било.“

Када уђе у хладњак, који је био на уласку у кућу, нађе матер склопљених руку шћућурену у углу. — Преко лица вукле су јој се дубоке борбе, а очи су јој дутале по празнини, као да још једнако види пламен који лиже.

„Мати“, викну он улашено јер се бојао да није далеко од лудила.

Она климну главом неколико пута, па рече: „Да, да, тако је!“

„Биће и боље, мати!“ викну он.

Она га погледа и насмени се. Тај му је осмејак парпо срце.

„Отац ме је баш истерао“, рече она, „молим те лепо, немој ме и ти истерати.“

„Мати, за Бога, не говори тако!“

„Види, Павле, ја збиља нисам крива“, рече она и погледа га молећивим погледом, „ја никад не идем са свећом у житницу.“

„Па ко то каже?“

„Отац каже да сам ја свему крива, и да се торњам до врага. — Али немој му ништа, Павле“, мољаше она пуна страха, када виде како он плану, „немој га се више таћи, он има тако велике болове.“

„Лекар ће доћи за један сахат, већ сам послао по њега.“

„Иди к оцу, Павле, и теши га. . . и сама бих радо, али мене је истерао“, па, шћућурећи се опет, шапћаше тихо:

„Истерао ме је — истерао!“

(НАСТАВЉЕЊЕ СЛЕД)

Херман Судерман, немачки књижевник.

Овај прослављени и данас веома цељени немачки књижевник рођен је у источној Прајској, у месту Мацкелену, 30. септембра 1857. године. У колу светских књижевника Судерман је модеран, али не у оном баналном смислу какав онемо правду сизом намећу многи његови рђави угледачи. Радови Судерманови до данас не излазе из круга лепе књижевности: новела, роман и драма представници су његових творевина.

Почеци његова књижевног рада вређосе са свим неоважени; јер када је 1390. год. Херман Судерман, тако рећи преко ноћ, ишао на глас као славан нисац, захваљујући својој тада новој драми „Част“, није тада готово нико од читалачке публике знао да је исти нисац већ на неколико година раније био написао и штампао неколико својих приповедака и романа, те се данас сваки познавалац Судерманових дела са чуђењем пита: како је то било могуће да су романи: „Frau Sorge“ (Врига) и „Der Katzensteg“, па и неке од његових приповедака (сакупљених и штампаних у збирци: „Im Zwielicht“) могли остати годинима неознати; чуђење које свако ни најмање није ласкаво по тадашњу немачку читалачку публику.

Онемо који Судермана познаје само као драматичара, па стане да чита његове епске радове, и нехотиче се мора наметнути питање: да ли је драматичар Судерман идентичан са Судерманом приповеда-

чем? Толико је разлика између једног и другог. Докле смо код драматичара навикли на обраду тема из свакидашњег модерног великопаровног живота, на изнорме његових рђавих страна и на критиковање туђих «најстаријих појмова о моралу и о чести, на залагање подсмеху и једног и другог с помоћу оштроумних вицева и духовитих доскојина којима се Судерманова драмска дела одликују, дотле налазимо у Судермановим романсима, па и новелама, на «франтну озбиљност која врло често прелази у суморност, и на извесну — рекао бих — свечаност, што нам све укупно показује Судерману у савим новој светлости, светлости у којој нал се он и у својим последњим драмама трагедијама, а нарочито у «Јовану Кристићу» показао. Докле у свима његовим драмским делима налазимо с једне стране на прилично површно скициране карактере, површност коју инак често пута врло вешто покрива употребом оригиналног берлинског дијалекта и верно репродукованих слика, израза и узречица из појединих берлинских кругова које Судерман као мало који немачки писац данашњег доба познаје, а са друге стране на извесна конвенционална претеривања у сликању карактера и ситуација која често пута прелази у карикатуре, као што је то на пример случај код дама виших кнежевских кругова у његову «Завичају» код Dr Вајна у «Sodoms Ende» и т. д. дотле се као романисти и новелисти свима труди, да му карактери што прецизније буду израђени и да их сачува од свега онога што је површно и смешно. Једном речи он као драматичар — да употребим Брандесов израз — слика своје карактере у драми јасним, веселим, кичовним бојама, а у романсима и новелама највише су му боје сива и црна. Тако је пуи хумора и сатири а овде озбиљан и суморан.

Од његових досадашњих радова нарочито се истичу: У сумраку (новела), 1894.; Част (драма), 1890. (преведена и на српски); Пројаст Содоме (драма), 1891.; Јојантини снатови (приповетка, преведена и на српски у «Забавнику Срп. Кн. Задруге»), 1892.; Завичај (драма), 1893. (преведена и на српски); Било је... (роман), 1894.; Лентирски бој (роман), 1894.; Могитур (возорнишна игра), 1896.; Кутак среће (возорнишна игра), 1896.; Крстић, т. е. Јован (трагедија), 1898.; Три танџина пера (драма) 1899.; Шлук и Јао (драма), 1900.

А.

Манастир Радовашница У чаробној долини, на подножју шумовитог Цера, лежи мали манастир Радовашница. Црква је новијег доба што означава летопочет на самој цркви. Покривена је уметнички изрезаним дашницама и има једно мало кубе. Изнутра у самој цркви види носетинац и фреско, али без уметничке вредности, сликане 1793 год.

Сама црквица подигнута је на темељу једне старе, која је била много већа, што се јасно види по остацима који вире из бујне траве.

Манастирске зграде су савим скромне. Имање, и ако је нове, лежи већином под шумом.

Дивно је у вече седети под горостасним орахом и уживати у красоти природе, слушати прижељивање славуја, удисати мило мирис безброј цветова пољског, које у околини обилно расте. Таке вечери јесу овде с пролећа често и опораве човеку душу после напорног рада.

Старешина манастира, смирени отац Сава, љубави је и тостољубив светонаик који се искрено стара како би посетителу учинио борављење што пријатнијим у овом кутку мира и тишине.

В. Т.

Младост (сликао Жигмунд Ајдукјевич). Весело! Жустар је коњик што не носи, али је поуздана рука што га за војнице држи. Живо бије срце у грудима, бије од радости што је живот тако леп, што га још младост искупује, што га најлепше паде ките. Не бој се, забринута другарице! Под уравном његове руке, овако срећна и задовољна, пошла бих и на крај света!...

Српска Виша Девочица Школа у Солуну. На најлепшем месту, на самој обали морској поносило се подиже зграда ове српске школе. У њој је до 50 ученица, а било би их и много више, када не би у овом заводу био ограничен број ученица. — Нарочито нам је мило, што ова Српска Виша Девочица Школа ужива необично леп глас и у грађанству и код власти.

Орање и Српска запрега (сликао М. Јовановић, дворски фотограф). Поред слика појединих српских предела и места, доносићемо с времена на време и фотографске снимке народног живота у дому и у нољу. Данас износимо слике Орање и Српска запрега које су снимљене на угадној народном добру у Тончидеру.

Фанини крај цркве Св. Влаха у Дубровнику (по акварелу А. К. Милер-Нордена). Когод је био у лепом српском Дубровнику, морао је запазити и ове већином жаркантине типове, што се овде овде виђају у народној ношњи. То су т. зв. фанини, посачи, који се најрадије скупују и баве у захлађу винозастне цркве Св. Влаха. Ко-

лико су занимљиви за радних дана, још више обраћају пажњу на се подесом и празником када се изоблаче у своје стајаће рухо, по којем се не би могао ни помислити да се баве о тако тешким пословима. —

Место погибје Јанка Хуњадског (фотогр. снимко г. Бранислав Пушић). 29. октобра 1444. године у боју код Варне (крај Црног Мора) љуто пострадале вероломни Мађари од Турака. У тој боју погине и сјај мађарски краљ Владислав I. Наследник мађарског престола беше малолетни Албрехтов син Ладислав V Посмрче, те тада због тог буде изабран прослављени војвода Јанко Хуњадски да управља Мађарском у име његово. Уирака Хуњадскога беше смињена и цуно родољуби, јер је поновљене турске напале на Мађарску срећно одбио. — Али 7. октобра 1448. године дође на Косову до очајног боја између Хуњадскога и Турака. Пре овог сукоба Хуњадски је позивао и српског деспота Ђурђа у заједницу, али Ђурђе не могаде пристати пошто беше заштен у размирици с краљем Томашем и с Млецима. Хуњадски због тог прогласи Ђурђа независним издајником и заплени му сва добра у Угарској. За тим удари с војском српске деспотовине, пласећи и плашећи села и секући народ; тако стигне на Косово. Ту се заметне страховит тродневни бој, који се заврши коначном погибјом хришћанске војске. Само се мали број хришћана спасе. Међу њима божаше и Јанко, и то кроз Ђурђеву земљу; али буде познат, ухваћен, одведен у Смедерево и затворен. Тек пошто је Ђурђе вратио сва отета добра, буде пуштен у Мађарску. —

Позната српска изрека «Страдао као Јанко на Косову» везује се за ову погибју Хуњадскога; а слика, коју доносимо у овом броју, представља, по предању српског народа на Косову, место најљућета окршаја крај Ситнице, преко које, како се прича, беше тада мост на којем и око којег Мађари најљуће пострадале.

НАУКА

Неколике о врењу или превирању

Коме није позната ова појава, кад се слатка шара, добивена од зрела грождја, замути, кад се у њој станау дизати искирице и мехурића, те настане пенушање, кивљење, комешање; кад после неког времена мутљавина падне на дно а течност се избистри да буде вино, она опојна, алкохолна течност, која «весели срце човече!» То је појава превирања или врења. Шта је повод променама у слаткоме, грождјаном соку? Неке неприметне клице — споре — од сићаних бања, које се налазе у ваздуху, на кожурицама грождјаних зрна, у земљи виноградекој где оне и презиме. Падајући у слатку течност, у којој има грождјаног шећера, ове клице нају угоднио земљиште за свој развитак; оне се хране, развијају и множе, те се с тога шара узмути и узавре. Услед ових «шећерољубивих» бања, шећер се стане распадати; од њега постаје алкохол, она течност што даје вино јачину, и угљена киселина, која се подиже у облику ваздушастих мехурића у шари. Што је више шећера у грождјану соку, то ће бити више алкохола винске снаге: с тога зрелије, слађе грождје даје жешће вино. Кад има у вину повише угљене киселине, оно буде посве пенушавно као шампањац.

По свршеном врењу вино се пречисти; сав мутљак пада на дно као талог или стела. У томе талогу налази се квасац који изазива врење вина. Кад промотримо микроскопом вински квасац, запазићемо у њему безброј јајастих ћелица, тако сићаних да их има на стотине хиљада у једној једитој капљици. Мерењем је нађено да им је величина 2 - 12 микрометри (хиљадитих делова од милиметра). Као што је јаје затворено зуском, тако су и ћелице квасца омотане опницом, кроз коју бива примаше хране и испурање градива; као што јаје садржа беланце, тако и ове ћелице садрже у себи беланчевинасто градиво, протопласму, у којој се свршавају животне радње ћеличине. Квасац није без живота, као што се чини при олашном погледу; напротив он је препун живих бања, која се убрајају у гљивце, биљке без зеленила које живе готовански. Ове се гљивце, у повољним приликама, множе тако нагло, да од једне ћелице буду за 24 часа 4096 ћелица. Маке Рее, који је први научно испитао организме квасца, нашао је у шарама неколико врста гљивица, као *Saccharomyces ellipsoideus*, *S. apiculatus*, *S. Pastorianus*, *S. conglomeratus*. За првих 48 часова изазива врење вина обично *S. apiculatus*, за тим превлада *S. ellipsoideus*. Од ових врста квасца, као и од других гљивица што додевају у слатку шару, много зависи укуса и мириса и доброта вина; ако залутају злокобне бактерије у шару, вино ће добити разноврсне болести.

Кад је пре 200 година Холандјанин Левенхек, знаменита оснивач микроскопског испитивања, запазио саћушна жавна бића у течностима које превирју, није се знало у оно време протумачити, од куда се обретоше ти организми у течностима. У оно доба беху природне науке на тако високоме ступњу, да се веровало са алхемичарима, е се може који му драго метал претворити у злато; држало се да буве постају из урине и струготина; да се може и сам човек (човечулак, хомункуле) произвести у хемским судовима. С тога није чудо што се тада узимало, да су жавна бића у течностима што превирју постала из њихова неорганиског грађива т. зв. самоостварењем (*generatio aëriosa, spontanea*). Ну чуше се и гласови који то порицаху. Између присталица претпоставке о самостварању и њених противника распламте се око половине прошлога века огорчена препирка, која спада у најжешће што су појене у области природних наука. Тек 1837. г. познате Камар де Латур да има узрочне везе између врења и квасаца, а у седамдесетим годинама овога века Луј Пастер доказа неопобитно, да нема самостварања при врењу течности и да нема врста без живих организама. Овај чувени Француз, који је задужио човештво и проналазком лека против беснила, доказао је да су главнице, т. ј. квасац, узрок превирању, као год и труљење што проузрокују главнице-бактерије; да квасац живи о трошку шећера у течностима које превирју и да га разлагаје својим животним радњама на скоро једнаке количине алкохола и угљене киселине, градећи при том и мале количине глицерина и њелибарне киселине. Овако разлагање шећера назива се у науци алкохолним врењем.

У свакиданњем животу често третамо појаве врења; оне су основица извесних фабричних производа. При мешању хлеба и брашненица врењем буде тесто растресито, шупљикаво, слађе, сварљивије; то се постиже додавањем квасца, или кисела теста. При варењу млека излазе се слатка јечмена чорба врењу, под утицајем једне врсте квасца (*Saccharomyces cerevisiae*), која се допуне разликује од винскога квасца. Сладни шећер пивске чорбе претвара се у алкохол и угљену киселину; од првога добија пиво своју сићу, а од друге своје пенушање. Хмель даје пиву још и пријатну горчину. Пиво је пиће не тако богато алкохолном, које се налази у непрекидном, накнадном врењу. У најновије време развила се производња т. зв. малтонских или сладних вина, која у неколико личе на токајац, шери; она се сипавају из слатке јечмене чорбе, у којој се назива врење нарочитим квасцем од токајаца или шерија. Од слатких воћних сокова добивају се превирањем т. зв. воћна вина, као што су јабуковача и крушковача.

Где има шећера, тамо има и врења, тамо има и алкохолног пића; у млеку има једна врста шећера, млечни шећер, е тога може и млеко да пређе у врење под утицајем неких врста квасца; отуда се могу из млека направити алкохолна пића, као што су кумис и кефер. Татари и други азијски народи граде кумис од кобиљег млека, а кефер се производи од крављег млека код нас у Јевропи. У скоро ће и у нас, у Врњачкој Бањи, да се пружи могућност посетиоцима бањским да уживају у овом пријатном и лековитом напитку.

Превирањем слатких сокова од воћа и од рачних врста жита постаје ракија, та „мученица“ али кадшто и мучитељска народна. Само се у овоме пословању после превирања пече и преличе (дестилације) течност, да буде јача, т. ј. богатија алкохолном. Тако се пече од шљива шљивовина, од грозђа комовина, од пшенице, ражи, јечма и овса комадара, од кукуруза кукурузњача. Чувени енглески виски такође је врста комадара. Ракије се пече и од маљина, кривина, дудиња, дивља, вење, оскоруша и т. д. Из вина се добија дестилацијом висека ракија или коњак. Најближа рођа ракији то је шпирит, који садржи 70—90% алкохола. Кад се пече шпирит, тада се производи врење у течностима, које буду слатке услед јечменог слада, а прелазе у врење додавањем нарочитог квасца. За тим се преврела течност претиче, да се истера што више алкохола. Кад се помеша шпирит са водом прави се најбитачнија ракија, шпиртула или кланара, која порађа често пута најчачко лудило.

Појаве врења познате су од најстаријих времена; људи су још од најкада знали да праве онојина пића која су добивали врењем. То сведочи предање о Ноју и виновој лози; на то указују предања старих народа, по којима су света аина, као Осирид, Дионис, проналазла справљање вина. Херодот и Диодор причају, да су још стари Мисирци правили неко вино из јечма, које називаху „затос“. Стари Јелани и Римљани миловаху вино а презираху пиво, које су, свакако преко Мисира, познавали. Звино је из историје да су Илири и Павонци употребљавали пиће налик на пиво; исто тако и Скити, који беху на рђаву гласу као љубитељи јаког пића. Значајно је да су преци данашњих Француза, стари Гали, волели неку врсту пива. Тацит нам је оставио доказа, да су и Германци радо пили пиво. Стари Словени имаху медовину, која беше онојина пиће. У нашим старим сиромени-

цима помиње се оловина, а то ће бити данашња аловина, пиће налик на пиво или на руски квас.

Пословиња старих народа око производње пића беху само лутанија и тумарања без компаса; са напретком науке, нарочито хемије и биологије, избистрише се мутни дотадањи погледи на појаве врења; напоре се усавршише и привредне гране, засноване на врењу (цимотехника); данас се граде небројене врсте вина, пива, ракије, ликери и сличних алкохолних пића, тако да овај нервозни век има, у не малој мери, да захвати своју нервозност производњи и потрошњи пића доживених алкохолним врењем.

П. М. Плић.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Malcolm Mac Coll. Le Sultan et les grandes puissances. Essai historique. Traduit de l'anglais par Jean Languet. Préface d' Urbain Gohier. Paris. Alcan, 1899, in 8-ми, стр. XVI—239, траје 5. дин.

У овоме су спису прикупљени и прерађени политички чланци енглескога публицисте Malcolm Mac Coll-а, који су излазили 1896. и 1897. године у Daily Chronicle, поводом јерменских постоја у Турској. Они су имали за сврху, да узбуне енглеско јавно миље и на тај начин принуде Енглеску да посредује у корист несрећних Хришћана на истоку. Свама нам је позната крајња равнодушност и инерција великих сила у тит жалосним, по цивилизовану Јевропу, источним догађајима.

Писац је хтео да сачува, можда елементарнијем потјоству, у присутностијој форми, одвратну слику јерменских постоја и нечувено саучешће великих сила у турским злочинствима. Зато је још додао један историјски преглед енглеске политике у овиме на истоку. Он ту натрено препоручује споразум међу Русијом, Француском, Енглеском и Италијом за решење, вако источнога питања, овога модернога Гердијева чвора, тако и у овиме за решење свих великих међународних питања и спорова, око којих се данас превирју, оружају и крваве т. зв. велике просвећене нације.

За француски превод ове књиге изписао је увод један од најодличнијих француских публициста, Urbain Gohier, који је познат са оштрине и својих чланака у знаменитој кампањи у корист кашетана Драјзеуса. Он је изнео, у неколико збијених страница, са француске стране, колика одговорност вада на француску дипломатију у јерменским постојама.

Сам је писац дуго живео на истоку, те му је врло добро познат онај сложени политички механизам, ако му ово име доликунје, кроз који мора да прође и најмање питање у оронулој турској царевини. Само ово било би довољно, па да његову књигу препоручимо најкњи наше образованије публике. А кад томе још додамо, да је писац по народности Енглец, и кад знамо енглеску политику на истоку од првих интервенција у ствари отоманскога царства до данас, онда му се мора честитати она храброст којом је онако дело и непристрасно изнео погрешке енглеске дипломатије и указао својим велицима пут којим би требало да иду — ако желе да остану једна од најнапреднијих и најпросвећенијих нација на свету.

Његова књига има данас у толико више интереса, што је се појавила на свет у ономе фаталном тренутку, када јужно-афрички брђани, названи нечувеним спекулацијама енглеских капиталиста, у периодним нахватајима политичких нутолова, објавише поносно рат холон Адбиону. Ова књига моћи ће, колико толико, повећати симпатије Енглеца на јевропскоме континенту, који је, као што знамо јединодушно, изузимајући неколико планатних изузетака, на страни храбрих и јуначких Вура.

Ник.

Dr. Gjuro Šurmin Povjest Književnosti hrvatske i srpske. II: Srpska književnost (стр. 227—303).

Други део Г. Шурманове књиге посвећен је историјском прегледу српске књижевности, почнајући од XII века па све до најновијих дана. Покушај да се без замарке изведе слика постепеног историјског развитка књижевности младог народа заслужује већ по себи напњу. Књижвни радник који се тог посла дати, ставља себе у мучан положај, јер у Срба скоро и нема засебних монографија о појединим писцима. Дај да видимо сад, како је писац извршио свој задатак.

На стварање књижевних радника српских утицали су и утичу западни књижевни писци. Српска књижевност, исто као и руска

амаца је и период одушљивања подражавачким теоријама лажних класичара: у њој се озрдио и сентиментални правац западне књижевности; на српске песнике, чак и последњих времена, утицали су доста и романтичари; најзад, реална школа западних и руских уметника-реалиста наша је и нашла у Срба и подражавача и присталица. Ипак, не гледајући на често подражавачки и преневе туђих мотива, српска књижевност разрадила је и своје влестате националне прегле. Лирика, под утицајем народних песама, добила је своју нарочиту боју. Приповетка не налази још изван уског круга подражавачког народног живота, у почетку на романтичној а доцније на реалној основи. Овај мали хоризонт и јесте баш главни узрок што је српска приповетка сачувала строго национални колорит. Романа, у пуном значењу ове речи, у Срба још нема. Уски круг интересовања српског живота не даје за роман довољно материјала, а градски живот тек се срећује. Младе српске књижевне силе, одуђујући се Западу, неоправдано се заносе у последње време симболизмом примајући (објавна судбина) његове најнеоправданије стране.

Навикли смо да књижевност посматрамо као израза народног живота, и да епическо проучавамо заједно с епохом у којој је живео, а у средини у којој је радио. У књизи Г. Шурмина не најосмо нацрта историјског развика српске књижевности, не најосмо слике свих промена и колебања. Остављајући по довршеном читању Г. Шурмину књигу, нема читалац никакве представе ни о развикау српске књижевности, ни о утицајима под којима се развијала, ни о утицајима њеним на друштвени развика. Нацрти рада појединих списалаца у већини случајева само су кратко набрајање њихових производа а ка што и сувопарно и досадно препричавачке садржине. Истина, данас написати историју српске књижевности послао је не само тежак, већ скоро и немогући. Због недостатка потребних и значајнијих монографија (са малим изузетком), издало би за овакав посао утрошити много и воље и муке; а овог у Г. Шурмину овој књизи *никако нема*.

Своје погледе на ствари Г. Шурмин нагде не износи. Он је само компилатор који савесно препричава, по могућности све, што је било написано о ком списалоцу. Зависећи од онога, излагања у његовој књизи са свим су неједнаки. Кад му је у рукама каква боља монографија (нпр. о Вуку Караџићу, Доситеју Обрадовићу, Бранку Радичевићу), тада је и излагање о писцу пуније садржајем, оштроумним домишљањима и закључцима. Али кад је реч о каквом знаменитом списалоцу, о којем је мало писано, размере излагања веома се смањују, а оцена је са свим површина. И, на пометку, кад Г. Шурмин не располаже никаквим материјалом, он се задовољава незначајним напоменама које, у осталом, нису увек ни верне ни срећне. Чудновато е, такође (не гледајући на ограничени број критичко-биографских и историјско-књижевних радова у српској литератури), што многи и цео сени радови измакоше Г. Шурмину из вида. На пример, он се нагде не позива и, као што се види из излагања, сасвим му је непозната радња Др. Љ. Педаћа: *На новије српске лирике* (1893. год.). —

А сад да наведем којим се радовима Г. Шурмин служио и како је материјал критички разматрао. На стр. 288. оцењује се књижевни рад Милорада Поповића — Шапчанина. Те су врте тачно препричаване „својим речима“ не баш најсрећнијег чланка Г. Милана Савића из његове књиге *„На српске књижевности, слике и расправе“* (1898.) Ево неколиких успоредних места:

У Г. Савића на стр. 138. читамо: „Као на песама тако се виде и на приповеткама да су израђене с великим трудом, са особитом пажњом и муниципалном савесношћу.“

У Г. Шурмина на стр. 288. читамо: У његовим приповијеткама је све издјављено особитом рајном и великом савјесношћу.“

У Г. Савића на стр. 135.: „Шапчанин је пре свега патриота, те је тако рећи начелно потицао у својим драмама славне моменте из српске повеснице како би њима снажно и добротворно утицао на живу генерацију, како би је на славна дела храбрио.“

У Г. Шурмина на стр. 290.: „У драмаша је био ронајрије патриота истићи свјетле моменте из српске повјести, по би и тако потакнуо младе нараштај на славна дјела.“

У Г. Савића на стр. 150.: „Шапчанин је написао и шаловиту игру „Госпођица као селанка“ по Пушкиновој познатој новели.“

И у Г. Шурмина на стр. 290 реч по реч: „Šarčaniin је паризао и шаловиту игру „Госпођица као селанка“ по Пушкиновој познатој новели.“

Мислим да је ових примера доста. Ја сам их узео из једне само расправе. Овако је и у осталим.

Разматрајући најновију литературу, Г. Шурмин често упала у необјављене погрешке. Тако на стр. 291. он на широко говори о књижевним заслугама Драгутана Илића узносећи га веома, а ако Драгутин заслужује ту пажњу само по великој количини (али не и по каквој) својих разноврсних чланака, новела, драма, стихова... штампаних по

свима српским периодским издањима. — Брата његова Војислава Илића, прерано умрлога (1894. г.), ставља Г. Шурмин, не знамо по чему, ниже од Драгутана. А Војислав је несумњиво био дарски таленат који се васпитавао Хајнеом, Вајрном и Љермонтовом. У његовим производима налазимо прекрасну технику и обраду стиха, раскошних слика и искреност осећаја. Од најновијих српских песника Војислава треба несумњиво ставити на први план. Г. Шурмин веома штуро објавља творевине овог песника, а о каквом утицају Вајрна, Хајнеа и Љермонтова нема ни помена; али је зато на целој страни непотребно и досадно излагање Војислављевог дарско-епског епева *„Рибаре“* (подражавачко „Демону“ Љермонтова и „Фаусту“ Гете-а).

И данас живи и ради на књижевном пољу један од најдаровитијих писаца седамдесетих година — Милован Глишић, хумориста, познавалац човејег срца и живота српских селака. И ако се у његовим производима опажа утицај Гогоља (он га, у осталом и најбоље преводи), ипак је Глишић знаменита књижевна снага. Г. Шурмин га овако у неколико речи оцењује: „Милован Глишић је био приповједач српског publici јер пише са свим и народном душом и то ронајрије приповјетке из селачкога живота“ (стр. 291.) Кратко, али не верујем да је и довољно да увери.

Другог хумориста, такође веома даровитог, који је био словенског, Гогољевског хумора — *Стевана Сремаца* — Г. Шурмин никако и не спомиње! Међутим Г. Сремац већ одавно ради и написао је неколико драгоцених и великих ствари (*Божикна печеница, пош-Тура и пош-Саира, Ижова Слава* и т. д.)

За то Г. Шурмин е нарочитом пажњом пише о Г. Вл. Борђевићу који се бавио: „obavljajući različite državne službe (sada je ministar predsjednik) pored nauka i lijerom literaturom“ (стр. 291). Он га, у лепој књижевности, ставља више М. Глишића, оба Илића, Лазе Јазаровића и других... А зашт? Може бити caritatio benevolentiae.

Такође мало места налази Г. Шурмин и за Јанка Веселиновића даровитог писца који ради од 1887. године. Рођен и сам у народу Јанко Веселиновић цео је своју младост провео међу селацима (био је сеоски учитељ). То му је и дало могућности да ближе позна сеоски живот. У свјим производима (сликама и приповеткама) он прекрасно износи анализе душе простих људи. Јасним потезима, просто и топло, слика он мучни селачки живот са свима његовим мукама и радостима. Поред општег интересовања, у производима Јанка Веселиновића налази се и богат етнографски материјал. Јанко (под овим именом познат је у народу) — љубимац је у селака којима су разумљиви и познати мотиви приповедачевих производа. Јанко је потпуни таленат, непосредна природа. 1898. године штампао је у журналу „Дело“ роман *„Јунак наших дана“*. И ово је покушај у српској књижевности да се занесе градски живот човека у опште а не само српског селака. Јунак у роману савремени је интелигентни каријерист.

Ипак се не може рећи, да је овај Јанков производ најсрећнији; на против, много је слабији од осталих. У осталом, Јанко је међ, према изицају из скученог и ученог круга народних приповедача за које се велала српска књижевност. Последњи производ Јанков и не спомиње Г. Шурмин: вероватно е тога што се штампао у исти мах кад и његова књига. — У реду млађих српских књижевника, Јанко је на веома угледноме месту, а Г. Шурмин додељује му свега *седамнаест* врта. — После овог дуго се задржава на оцени књижевног рада † Нићвореа Дучића. Чудновато је да поред овог ученог монаха не говори ни једне речи о осталим српским научарима, па чак ни о Стојану Новаковићу.

Изнео сам најочљивије недостатке ове књиге. Не би било у реду да поновим све што су већ казали рецензенти: академичар Ватрослав Јагић („Дело“, 1898. II—III и Archiv für Slav. Phil., 1898.) и остали (нпр. Бранково Коло, 1898., бр. 46). Они су већ изнели остале, више али мање, веће пишчене погрешке.

Много је боље израђен први део, т. ј. старо-српска књижевност; писац је располагао више солидном грађом, коју је и употребио. Али ни ту није било без погрешака. Тако на стр. 280. говори о раду Св. Саве, писац наводи као његов рад и Хиландарски Типик. Уз то се чуди, откуда у том Типику носних гласова (извала) кад их нема у осталим производима Св. Саве. „По својој грлици“ ренава ово питање: „to od kakova preislivača.“ А да је писац прочитао рад А. Дмитријевског, професора Кајевске Духовне Академије „Описаније Литургических рукописей. Г.І Трѣтій“, нашао би сасвим утврђено мишљење, да Хиландарски Типик није оригинални рад, већ тачни превод грчког типика Еврегетидеког манастира. Други научар, на којег Г. Шурмин упуђује (Епископ Димитрије: Споменик XXXI), претпоставља да Св. Сава није преводио типик, већ да је то учинио један од његових ученика. Своју претпоставку утврђује разликама у писању Хиландарског Типика и Карејског који је писао Св. Сава —

Овако исто погрешно је Г. Шурмин и при едређивању склона Цар Душанова законика (стр. 241). Он не наводи капиталан рад Т. Флоринскога „Паматника законодављеној дјелатности Душана.“ Такође се не користи ни новим радом г. Ст. Понаковаћа (законик Цара Душана, 1898) који се у многом одликује од рада Флоринскога — Ово су рекло би се, ситнице, али је оваквих ситница врло много.

По свему, дакле, рад Г. Шурмина не представља резултат марљива изучавања споменика старе и нове српске књижевности, већ само рђаву компилацију често рђавих историјско-књижевних чланака о српским списоцима. При пажљивом читању не може се запитати да ли су спису познати оригинални производи српске књижевности (нарочито новије) или познала што су други казали.

Срби до сада нису имали праву историју своје књижевности. Ту празнину не попуњује ни Г. Шурминова књига. У самој ствари, не може се знати ни за што је писана. Сви они који се озбиљно занимају југо-словенском књижевношћу тешко да ће ову књигу тражити. А обичан читалац неће у њој поцрпети ни више ни мање јасне представе о српској књижевности, какви су у њој били а какви су сада праци и токови . . . Морам још признати да ми је, поред свег интереса за Јужне Словене, крај великог труда пошло за руком да савладам ову 3-мору, конспективну и недовољно јасно израђену Г. Шурминову књигу *).

В. Корабљен.

У М Е Т Н О С Т

ПОЗОРИШТЕ

Обичан човек, шала у три чина, написао Вранислав Ђ. Нушић. — Први пут у Народном Позоришту 23 маја 1909.

Садашњост. Београд: догађај у једном винограду на тончидерском брду.

Жарко Дамјановић, песник и свршени великовколац, осуђен због једне своје политичке песме, саслонио се у виноград свога друга Душана. Душанови, отац Арса, мати, сестра Зорка и неки рођак Вићентије Петровић чиновник у пензији, не знају још ствар у томе облику, јер им је Дамјановић из обазривости представљен под именом, омет једног друга Душанова, Влајка Мицића из Јагодине. Као прва непријатност младоме бегунцу, случај је да су Арса и Вићентије стари познаници Влајкова оца, Јованче Мицића из Јагодине. Наговештај заплета кроз који ће ова нећина ствар даље проћи. — Зорка радо чита песме, заволела је стихове Жарка Дамјановића, и не вознавајући, заљубила се у замисљеног њихова песника. И представљени Влајко Мицић симпатичан је, али је обичан човек. Дамјановић међутим, пошто чује исповест, бојећи се да се изунија не пагуби кад се песник открије у љусци обичног човека, војује за симпатије према обичном човеку, и разуме се добија их. Док се овај љубавни дует запима својом поезијом, Арси се „младић довао“ и намисливши у договору с Вићентијем и женом сватове, ради згоднијег исхода, а кријући од деце, позову још у госте и оца, Јованчу из Јагодине. И сад настаје низ комичних ситуација са quiproquo-ом, кроз које ће проћи силам отац, и којима су испуњени други и трећи чин комада.

Најкрупније изложен предмет, не казује много. Две ситне и обичне теме (љубавни дует и догађаји једног с и л о м оца), два три јаче изражена тина (газда Јованче, Вићентије пензионир), али све још потпуно довољно да, везано, собом и устредним епизодама, испуни три водвиљна чина шале, како је Нушић обазриво и скромно назвао свога **Обичног човека**.

А Обичан човек је врло скромно и изведен. Градиво изабрано потпуно је довољно, али је у **Обичном човеку**, поред пуно левих, чистих и лавих потеза, пуно својих ведрих боја и поезије, употребљено са скромношћу, која је где-где доста раскошна. Мотиви за се израђени чисто али неповезани, издвојени из тежине радње, или остављени неупотребљени, неразвијени до краја, комични ефекти не исцрпљени.

Љубавни дует с темом о обичном човеку израђен је с ретком срећом. Пуно чистоте, ведрине, арака, пуно чедне и врло симпатичне тошине; нежно и поетски. Само се, на жалост, ова историја у којој је једно од првих, или ако ћемо с писцем да пријмимо према називу комаду, прво лице у комаду, јавља у врло ограниченом и издвојеном значају. Уместо главне теме, њој је досуђена судбина душе и нешто патетичне епизоде. И с том је невезаношћу доста пагубљено. Најнежнији и најчеднији лирски мотиви само су призмљанији у тој

водвиљској целини. Више рељефа, тешка лирска сентименталност разведрена, прекомерна наивност и лудост ублажена, све вреливено ведријим, лаким ћеретавим тоном. У **Обичном човеку** добило би се још и целине, и спасло опасности да где-где осамљени тако усред комичних а карикираних ситуација, својом лирском и наивном проливеношћу не востану развучени и досадни. Овде се то у толико лакше могло учинити, што је и самом темом већ у њима коначан елемент (Дамјановић и **Обичан човек**), и што га је писац нешто већ и увео (II, 8).

Чист водвиљски део, наговештен у првом чину типовима Арса и Вићентија и њиховим сином Мицићевим, развија се нарочито од другог чина доласком Мицића из Јагодине. У сценама које су срећне већ самим живим ситуацијама са комичним quiproquo-ом који се у разним епизодама и освежаван новим појединоствима и лицима протекле кроз део други и трећи чин, кроћу се два врло жива и интересантна тина. У Нушића они нису тако нови (Вићентије пензионир и газда Мицић), али су овде изражени врло живо, с пуно ситних и врло интересантних реалних појединости, и врло су допаљиви. Ситуације и типови допуњују се, осветљују се. Тих четири чет сцене светле као варнице у комаду. Па ипак и овим срећним извором, Нушић се врло умерено послужио. Ситуације ухваћено дело, комичне саме собом, даде су од првог ока, сирово, у неколико потеза; недопрмене, неисцрпене. Пример са најтежим грехом у овоме је крај комада, где писац, у најсрећнијој, у врло живој и заштој комичној ситуацији изводи Дамјановића да објасни целу ствар. Какво решавање, и какав утисак на крају три жива, врела, ћеретав чина!

Сценично кретање и говори у појединоствима израђени су доста брижљиво. Другом чину (нарочито од IV појаве) тешко би у томе било наћи равна у најсрећнијим комадима нашега репертоара. Ситуације поређане симетрично, сцене, говори теку једно за другим врло лако, логично, чисто, хармонично. Толико би се могло рећи и за саржину њихову, и ако то у овом другом није све што се од Нушића може очекивати. Дијалози у јачим, драстичнијим комичним ситуацијама дати су доста живо и лако, са пуно познатог ока Нушићева; али су остала обичнија или боље рећи од самог писца занемарена места, испала доста тремо. Са овом је бојом нарочито врли чин, која је по премислуству тих, обичних, празних сцена, фамилијарно и сирово употребљених појединости и дневних новинарских фраза добио доста шарма, безличност, фељтонског.

Најзад занемарујући нешто од захтева строжијих, и остављајући нахођењу вишњеву да ли би се од **Обичног човека**, у репризи са врло малим повинама (развијти), смело очекивати још, целокупан садањи успех врло је симпатичан. Нушић је целом својом литературом у томе срећном положају, а жели је, да га са више литерарних скрупула и амбиција држи. А колико је данас симпатија за њега разумете кад зна колико их је данас мало, којима би се та слобода и право смели понудити.

т.

Р А З Н О

† **Михајило Мункачи**. Крајем месеца априла умро је у Француској у Ендениху, заводу за умоболне. Михајило Мункачи најгенцијалнији мађарски сликар. Родио се фебруара 1844. у Мункачу, којим је именом заменио своје породично Либ. Пагубил још у детињству своје родитеље, бавио се код ујака који га даде на столарски занат. Сликар Алексеа Самоши открије у њему сликарске таленат и узме га за ученика. Од њега отида у Пешту, где је нашао обилатају помоћ, јер у брзо отида у Минхен и Диселдорф где се још јаче усаврши. Први му је велики рад „На белом хлебу“, која му донесе у Паризу златну медаљу. Од 1872. године бавио се скоро стално у Паризу, где је и израдио своје широм света познате слике: „Распеће“, „Христос пред Палитом“, „Последњи Моцартови тренуци“, „Пагубљени рај“, „Ноћне окиталице“, „У атлеу“, „Есеа вошо“ и „Узлак Мађара у дашњине угарске земље“. — Тело му је пренесено у Будимпешту, где је најсвећаније погребено. У име краља, владе и мађарског народа оprostио се с њим министар просвете Влашић, а у име мађарских уметника сликар Телена.

Трифковић у бугарској књижевности. У *Вилморском прегледу* (књ. VII., свезак за март) штампано је Е. Сиространов свој превод Трифковићева *Школског напорника*. У боленици уз овај превод изнео је у неколико потеза живот, рад и значај Косте Трифковића у српској књижевности.

Јучерашња и данашња Србија. Revue d'Europe, лист који уређује у Паризу грофица М. Солонпа, донео је у једној прошлого

* Овај реферат штампан је крајем маја о. г. у књизи V, свеску 1. руских „Извештаја Академија Наука.“ И ако смо га били добили још за прошла број, у стању смо да га тек сада изнесемо пред своје читаоце као прваог руског интересовања о српској књижевности.

дишњој (кн. II, стр. 759) и једној овогодишњој свесци (кн. III, стр. 108) чланак Е. Конденег-а "La Serbie d' hier et de demain". Чланак је наше политичке природе. П сац познаје прилично наше одношаје, а пише са пуно симпатија.

Најновији спис о Босни и Херцеговини Auguste Meulemans, француски дипломата и уредник париске Revue diplomatique, штампано је недавно једну интересну књижицу о Босни и Херцеговини с насловом *A travers les Balkans: Bosnie - Herzégovine*, на 8-на стр. 78. Писац је пријатељски садахнут према српском народу у окупираним покрајинама, те се његова књига може ставити у ону другу категорију списа о овим српским земљама, где се непристрасно говори о данашњој аустрајској управи у овим српским покрајинама.

Једна француска монографија о Босни и Херцеговини. Уредништво париске Revue générale des sciences, pures et appliquées, посветило је свој овогодишњи 6. и 7. број, од 30. Марта и 15. Априла, једној опширној монографији о Босни и Херцеговини. Цео овај посао састављен се из 17 одељака, у којима различити писци, дванаест на броју, говоре о историји и о споменима у Босни и Херцеговини, о језику и књижевности, о раслима, религијама и народности, о садашњој администрацији о науци и интелектуалним делима, о вазастаји, о агркултури, и т. д. Ова је ствар врло важна, што се у њој говори о Босни и Херцеговини у свима гранама јавног живота и рада. Неки мисле да је ово дело потпомогла босанска влада, али више је по извесно да је оно резултат оне научне екскурзије по Босни и Херцеговини коју беош. организовало уредништво горе поменутога одличног париског научног листа. Кад будемо дошли до предњих бројева тога листа, гледаћемо да и детаљније проговоримо о оном саставу.

La Serbie d' aujourd'hui Овај наслов носи један спис кога је штампан почетком ове године у Gembloux, у Белија а који су написали Е. и К. Lazard et J. de Hogge. Ми овога списа нисмо имали у рукама, али видимо, из дневних листова, да је у њему изнесен кратак политички и економски преглед о данашњој ситуацији Србије. Књига је украшена илустрацијама.

Најбоља историја о Маџарима у Француза. Познати спис Е. Bonard Savyona, *Histoire générale des Hongrois*, који је награђивао француска Академија Наука и о коме је било неколико редака у једноме прошлогодишњем броју нашега листа, изашао је у другој издању на великој 8-на, са 253 илустрације. Оно издање приредили су André E. Savyons и J. Dolencsek. Издање је париске књижаре Alcan, а књига је цена 15 дан.

Српске песме пред Чесима. Другог дана овог месеца славила је чешка „Matica Školaká“ у Прагу своју двадесетогодишњицу. У вече је био, у Жоуицекој Сали свечани концерт, на којем је 300 чланова певачког друштва „Štáhol“ између осталог певало и Мокрањчеву руковет „*Оде се небо звездама...*“ После свршеног веома прецизног и уметничког певања, заораше се дуготрајна и разна допадења, којима и браћа Чеси потврдише дело мишљење о српским народним песмама. Г. Кинта, професор консерваторијума и хоровођ „Štáhol“, не само је том приликом своје најлакшавије мишљење о Мокрањчевим Руковетима, за које рече да су *једине југословенске концертне ствари.*

Српске приповетке на француском језику. Француски часопис „La Revue Mondiale“ почео је ове године од свог 31. броја, доносити приповетке г. Сале Матавула, које преводи пријатељ српскога народа г. Ђорђе Аргирополи, професор и књижевник. Поред приповедака г. Матавула доносиће овај часопис и приповетке осталих српских приповедача, што их је већ превео и што ће их даље преводити г. Аргирополи.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. *Српска Краљевска Академија, Споменик XXVI*, други разред, 32. Садржај: 1. *Прилог историјској расправи „Покрет Срба у околини Блеса 1603. год.* Из Млетачког државног архива писанска Јов. Н. Томића. — 2. *Преглед историјских извора о кнезу Лазару и Краљевцу Марку.* Писанска академик П. С. Срећковић. — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1900. — 4^о, стр. 183. Цена 2 динара.

2. *Српска Краљевска Академија; Споменик XXXVII*, други разред, 33. Садржај: 1. *Овак словенских рукописа сабијске библиотеке;* саставио $\frac{1}{2}$ Свек, Пуловић. — 2. *Овак двају путовања преко Балканског Полуострва француског посланика Де Хе-а у 1631. и 1626. г., од непознатог писца.* Припоштво и објављивања дошао Јов. Н. Томић.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фог. ван 20 дин. у плату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику „Нове Искре“, Љубљанска ул. бр. 8.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић.

Милош Велики — Штампарија Бојовића и Мићића (Кн. Спом. бр. 35.)

— 3. *Деловодни протокол писма Петра Петровића — Добрица, српског војводе из првог устанка.* — Ценисао и приредио Мил. М. Вукићевић. — 4. *Писма из првог и другог устанка.* Прибрао Мил. М. Вукићевић. — 5. *Белешке о неким црквијама, црквама и манастирима у Србији, из времена од 1730. до 1736. год.* Прибрао М. Ђ. Милићевић. — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1900. — 4^о, стр. 170. Цена 2 динара.

3. **Глас Српске Краљевске Академије, LVIII**, други разред, 37. Преглед: 1. *Неколика питања о Стефану Печани;* прилог критички извора за српску историју XII века; од Љ. Ковачевића — 2. *Један прилог Маричком боју 25-26. септембра 1371. г.* (с картицом), од Јов. Мишковића. — 3. *Историјска сећања у неким народним песмама о Краљевцу Марку,* од Анд. Гавриловића. — 4. *Црноревски и Црна Гора од 1479-1521. год.*; историјска расправа Јов. Н. Томића. — 5. *Одношаји небских патријарха с Русијом у XVII веку,* од Ст. Димитријевића. — Београд, Држ. Штамп. Краљ. Србије, 1900. В. 8^о, стр. 289. Цена 2 динара.

4. *Српска забавно-научна библиотека; књига I: Рамазанске Вечери;* припошјетке Бранислава Ђ. Нушића. Издање и штампа Прве Српске Штампарије Ристо Ј. Савића и Др. Сарајево 1898. 8^о, стр. 171. — Цијена 1 фог. ван 2½ динара.

5. *Сапра Канк: Хуманизам или реализам?* Савремена студија о нашим средњим школама. Београд, Штампарија Светозара Николића, 1900. 16^о, стр. 50. Цена 0.50 и. д.

6. *Zofka Kveder: Misterij žene.* V Pragi 1900. Tisk od Emanuela Stivina. M. 4^о, стр. 50. Cena 1 kruno.

7. *Vladimir Jelovšek: Simfonije II — Pele — méle.* Tiskara Emanuela Stivina, Prag 1900. 4^о, стр. 77. Cena?

8. **Врњачка Бања**, од Др. Ђ. П. Јовановића, приватног лекара у Врњцима. (Прештампано из „Српског Архива за Цел. Лекарство“, 1900.) — Са 1 картом и 5. слика. Београд, Држ. Штамп. Краљ. Србије, 1900. 8^о, стр. 88. Цена?

9. *Рад В. Тугуновић: Миланово школовање.* Београд, Држ. Штамп. Краљ. Србије, 1900 — 8^о, стр. 325. Цена 1.50 дин.

10. **Српска историја у народним песмама.** Са сликама. Саставио Пет. М. Никетић, учитељ. Београд, накладам књижаре Вазимира Валожнића. Штампарија код „Просвете“ — С. Хоровица 8^о, стр. I-IV, 116. — Цена 1.20 дин.

11. **Вачка Градина** Дарак доброј деци. Са сликама. Средњак Ал. М. Ст. цена, професор, и Мих. М. Ст. учитељ. Београд, издање књижаре В. Валожнића, Штампарија код „Просвете“ — С. Хоровица, 8^о, стр. 80. Цена 0.60 и. д.

12. **Нови Декламатор**, за ученике I и II разреда народне школе. Са 43 слике у иницијалима. Саставио Ст. Зарић, учитељ. Београд, издање књижаре В. Валожнића Штампарија код „Просвете“ — С. Хоровица, 8^о, стр. 52. Цена 0.50 и. д.

13. **П. Т. Тодоровић — Ваконич: Пољопривредне науке.** За селске основне и продужне школе. Књига I (са сликама) Београд, издање књижаре В. Валожнића, 1900. Штампарија код „Просвете“ — С. Хоровица. — 8^о, стр. 79. Цена 80 и. д.

14. **Шаљиве приче за децу.** Издање књижаре В. Валожнића. Београд, Штампарија код „Просвете“ — С. Хоровица, 1900. — 8^о, стр. 30. Цена 30 и. д.

НАПОМЕНА

Овим бројем завршује се и друга четврт овогодишње „Нове Искре“. Молимо све дужнике претплатнике да нам дужну претплату пошаљу најдаље до 10. јула, када ћемо дефинитивно закључити обрачуне за прво полгође. После овога рока бићемо ослобођени од свију досадашњих обзира према дужним претплатницима.

Власништво

„НОВЕ ИСКРЕ“.